

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΦΗΓΗΤΡΙΑΣ

Αφήγηση ζωής της: Ρουσσετίας Π.¹

Έτος γέννησης: 1915

Τόπος γέννησης: Ερμούπολη Σύρου

Όνομα και επάγγελμα πατέρα: Ιωάννης Ρ., κλώστης σε νηματουργείο

Όνομα και επάγγελμα μητέρας: Σταματίνα Ζ., οικιακά

Ονόματα αρσενικών αδελφών (έτος γέννησης/ πιθανοί θάνατοι και αίτιά τους)

Χαράλαμπος (Ε.Γ. 1910), Γεώργιος (Ε.Γ. 1913)-πέθανε το 1917 από οστρακιά

Ονόματα θηλυκών αδελφών (έτος γέννησης/ πιθανοί θάνατοι και αίτιά τους)

Μαρία (Ε.Γ. 1906)-πέθανε το 1968 από λευχαιμία, Ειρήνη (Ε.Γ. 1908)

Εκπαίδευση: 4 χρόνια Δημοτικό, 4 χρόνια Ελληνικό και 1,5 χρόνο αστικό (Παρθεναγωγείο)

Επάγγελμα: Οικιακά

Θρήσκευμα: Χριστιανική Ορθόδοξη

Χρονολογία γάμου: 1948

Τόποι κατοικίας

Ερμούπολη Σύρου

Χρονολογίες

1915-ημερομηνία συνέντευξης

Όνομα και επάγγελμα συζύγου:

Βίκτορας Π., ζαχαροπλάστης

Χρονολογίες

1934-1972

Ονόματα και επαγγέλματα παιδιών :

Δεν απέκτησαν παιδιά.

Είδος αυτοβιογραφίας: αστική επαρχιακού χώρου

Τεχνική συνέντευξης: κατευθυνόμενη

Σχέση συνεντεύκτριας – αφηγήτριας: Θεία - ανιψιά (συννυφάδα της γιαγιάς της συνεντεύκτριας)

¹ Τα στοιχεία της αφηγήτριας έχουν ανωνυμοποιηθεί, καθώς κατά τη χρονολογία διεξαγωγής της συνέντευξης δεν είχε συγκροτηθεί το ΑΑΖ του ΠΤΔΕ, ΕΚΠΑ και η πρακτική του Παραχωρητηρίου.

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ

Λαϊκή αυτοβιογραφία της : Π. Ρουσσετίας

Διεύθυνση κατοικίας : Νομός Κυκλάδων Πόλη : Ερμούπολη

Η συνέντευξη ηχογραφήθηκε στην οικία της αφηγήτριας.

Ονοματεπώνυμο συνεντεύκτριας:

Μπαξεβανάκη Αγγελική, Φοιτήτρια ΠΤΔΕ, ΕΚΠΑ (Διδάσκων: Καθηγητής Μ. Γ. Μερρακλής. Υπεύθυνη Φροντιστηρίου για τη βιογραφική συνέντευξη: Δρ. Ρέα Κακάμπουρα)

Ημερομηνίες της συνέντευξης :

1^η κασέτα : 8/4/2000 και 10/4/2000

2^η κασέτα : 10/4/2000

Κασέτες	Πλευρές	Απομαγνητοφωνημένες σελίδες
1	1	10
	2	10
2	1	5

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το πρόσωπο από τα οποίο πήρα συνέντευξη είναι η συννυφάδα της γιαγιάς μου, Ρουσσεία Π. Η συνέντευξη πραγματοποιήθηκε στο σπίτι της που βρίσκεται στην Ερμούπολη της Σύρου, όπου και γεννήθηκε το 1915. Στο σπίτι που γεννήθηκε ζει μέχρι και σήμερα, 85 ολόκληρα χρόνια. Εκεί έζησε 33 χρόνια ανύπαντρη και 50 παντρεμένη, καθώς το σπίτι αυτό της δόθηκε ως προίκα.

Τα παιδικά της χρόνια ήταν ανέμελα και ευχάριστα. Στο σπίτι της υπήρχε αφθονία και ποτέ σαν οικογένεια δεν τους έλειψε τίποτα. Εννιά και μισό χρόνια πήγε σχολείο και μάλιστα σε ιδιωτικό Παρθεναγωγείο. Ενώ είχε τις οικονομικές δυνατότητες να σπουδάσει περαιτέρω, δεν το έκανε, γιατί ο πατέρας της δεν την άφηνε να φύγει από το σπίτι και να πάει μόνη της να σπουδάσει. Ο πατέρας της ήταν διευθυντής σ' ένα εργοστάσιο κλωστοϋφαντουργίας, που βρισκόταν δίπλα στο σπίτι τους. Η μητέρα της ασχολούταν με τα οικιακά. Είχε άλλα τέσσερα μεγαλύτερα αδέρφια, δυο κορίτσια και δυο αγόρια. Υπήρχε αγάπη μεταξύ τους και σεβασμός προς τους γονείς. Δυστυχώς, όμως ο πόλεμος του 1940 ισοπέδωσε όλα τους τα όνειρα καθώς και τα ευτυχισμένα χρόνια που διαβιούσαν.

Η μητέρα της πέθανε το 1943 στον Πειραιά, όπου είχε πάει για να δει τα άλλα της παιδιά που βρίσκονταν εκεί, ενώ ο πατέρας της πέθανε το 1948 στη Σύρο. Έξι μήνες μετά το θάνατο του πατέρα της παντρεύτηκε τον Βίκτωρα Π., τον αδελφό του παππού μου. Ο σύζυγος της μαζί με την οικογένειά του είχαν έλθει στη Σύρο το 1922 ως πρόσφυγες από τη Σμύρνη. Εκείνος δούλευε στο ζαχαροπλαστείο του πατέρα του μαζί με τα αδέρφια του. Όταν παντρεύτηκαν η θεία Ρουσσεία ήταν 33 χρονών και ο σύζυγος της 37. Ήταν πολύ αγαπημένο ζευγάρι και υπήρχε μεταξύ τους σεβασμός και κατανόηση. Μολονότι δεν απέκτησαν παιδιά, ο έγγαμος βίος τους ήταν αρμονικός και μακροχρόνιος. Δυστυχώς, ο σύζυγος της πέθανε πριν από δυο χρόνια, σε ηλικία 87 ετών, μόλις δυο μήνες μετά τον εορτασμό των 50 χρόνων γάμου. Στην ίδια κόστισε πολύ αλλά όπως εκείνη ισχυρίζεται ζει πλέον με τις αναμνήσεις τους.

Η συνέντευξη αποτέλεσε μια πολύτιμη εμπειρία και για τις δυο μας. Το κλίμα ήταν γενικά ευχάριστο και η επικοινωνία μας άνετη και άμεση. Η ίδια ένιωθε πολύ βολικά και χάρηκε ιδιαίτερα που της δόθηκε η ευκαιρία να αναπολήσει το παρελθόν και να ξαναθυμηθεί τόσο τα παιδικά της χρόνια όσο και τα χρόνια του έγγαμου βίου της. Τα αφηγήθηκε με ιδιαίτερη νοσταλγία, συγκίνηση και πολλές φορές με αρκετή δόση χιούμορ. Ευτυχώς, η ίδια αρέσκεται στο να αφηγείται γεγονότα και καταστάσεις με ιδιαίτερα παραστατικό τρόπο, κι έτσι μου δόθηκε η ευκαιρία να κατανοήσω όσο το δυνατόν καλύτερα τα βιώματά της.

Τελικά, γνώρισα πολλές ενδιαφέρουσες πτυχές της ζωής της που δεν ήξερα, ενώ παράλληλα αναπτύχθηκε μεταξύ μας μια ιδιαίτερη σχέση. Μακάρι όλοι να είχαν τέτοιες αξιόλογες εμπειρίες!

ΜΕΓΑΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ

Βασικές πληροφορίες για την Οικογένεια

Σ: Πείτε μου το ονοματεπώνυμο σας και τη διεύθυνση της κατοικίας σας.

Α: Λέγομαι Ρουσσεία Π. και η διεύθυνση που μένω είναι Γ. Π. 17 στην Ερμούπολη της Σύρου.

Σ: Ποια είναι η οικογενειακή σας κατάσταση;

Α: Είμαι χήρα δυο έτη.

Σ: Έτος και τόπος γέννησης.

Α: Ετών 85, γεννημένη το 1915. Γεννήθηκα στη Σύρο, Ερμούπολη.

Σ: Πόσα χρόνια ζήσατε στο σπίτι που γεννηθήκατε;

Α: Έζησα 33 χρόνια στο σπίτι που γεννήθηκα και άλλα 50 χρόνια παντρεμένη. Σήμερα βαδίζω για τα 86 μου χρόνια και κατοικώ ακόμη γιατί το σπίτι το πατρικό μου είναι και προικόν μου. Είμεθα τρεις αδερφές και δυο αγόρια.

Σ: Κάνατε κάποια μετανάστευση;

Α: Δεν κάναμε κάποια μετανάστευση. Έμεινα στο σπίτι που γεννήθηκα ως τώρα. Απ' τη Σύρα δεν έχω κουνήσει καθόλου.

Σ: Μπορείτε να μου αναφέρετε τα ονόματα των αδελφών σας με τη σειρά που γεννήθηκαν;

Α: Η αδελφή μου Μαρία γεννήθηκε το 1906 και πέθανε το 1968, 62 ετών από λευχαιμία. Η Ειρήνη γεννήθηκε το 1908, ο Χαράλαμπος το 1910, ο Γιώργος το 1913 και πέθανε από οστρακιά το 1917. Κι εγώ.

Σ: Πόσο χρονών ήταν ο πατέρας, σας όταν γεννηθήκατε;

Α: Ο πατέρας μου όταν γεννήθηκα ήταν 37 ετών και πέθανε το 1948, 70 ετών από προστάτη.

Σ: Το επάγγελμά του;

Α: Ήταν κλώστης και διευθυντής, είχε καλή δουλειά σε κλωστήριο που ήταν δίπλα στο σπίτι της. Ηργάζετο σ' αυτό το εργοστάσιο από το 1910 ως το 1948 που πέθανε.

Σ: Είχε κάποια άλλη δουλειά;

Α: Είχε και κάποια δουλίτσα μικρή στο σπίτι. Είχε δύο μηχανές που έκαναν φυτίλι για αναπτήρες, τότε τα έλεγαν τσακουμάκια. Το φυτίλι αυτό είχε μέσα ένα εύφλεκτο υλικό –δε θυμάμαι πώς το λέγανε- και καθώς γύριζες το ροδάκι, όπως τώρα στους αναπτήρες, πετούσε μία σπίθα και άναβε απλώς το φυτίλι και από την καύτρα αυτή άναβαν το τσιγάρο τους. Είχε δύο κορίτσια και ηργάζοντο και βοηθούσε κι εκείνος τις ελεύθερες ώρες του και η μητέρα

μου επέβλεπε την ημέρα και τα επωλούσαν στα μαγαζιά. Εγώ θυμούμαι αμυδρά. Τα σταμάτησαν γιατί κουράζοντο πολύ.

Σ: Υπήρξε κάποια περίοδος που ήταν άνεργος;

Α: Δεν υπήρξε κάποια περίοδος που ήταν άνεργος, εκτός της Κατοχής. Αλλά και πάλι δεν ήταν άεργος, πληρωνόντουσαν με τα δις, τα εκατομμύρια και τα δις, ώσπου να 'ρθουν στα χέρια μας δεν πιάνανε τίποτα. Αλλά ξαναπήγε στη δουλειά του πάλι.

Σ: Πόσων χρονών ήταν η μητέρα σας, όταν γεννηθήκατε;

Α: Η μητέρα μου, όταν γεννήθηκα εγώ, ήταν 37 ετών. Είχαν την ίδια ηλικία με τον πατέρα μου και πέθανε το 1943 από έλκος στομάχου για επτά ημέρες.

Σ: Σε τι ηλικία πέθανε;

Α: Εκείνη πέθανε 65 ετών.

Σ: Εργαζόταν πριν παντρευτεί;

Α: Δεν εργαζόταν πριν παντρευτεί.

Σ: Θυμάστε τους παππούδες και τις γιαγιάδες σας;

Α: Παππούδες δεν γνωρίσαμε, μόνο μια γιαγιά από τη μητέρα μου που έμενε σ' ένα χωριό της Πελοποννήσου και στα τελευταία ήρθε να μείνει μαζί μας και σ' ένα χρόνο πέθανε από εγκεφαλικό Μεγάλο Σάββατο πρωί, και ανήμερα το Πάσχα την κηδέψαμε. Μας κόστισε πολύ γιατί εκτός της ημέρας αυτής ήτο και η πρώτη φορά που βλέπαμε θάνατο στο σπίτι μας.

Α΄ Περίοδος

Το σπίτι και η καθημερινότητά του

Σ: Θα ήθελα να σας ρωτήσω σχετικά με τη ζωή στο σπίτι, όταν ήσασταν παιδί μέχρι που τελειώσατε το σχολείο. Δώστε μου μια περιγραφή του σπιτιού σας.

Α: Το σπίτι μας ήταν διώροφη γωνιακή μονοκατοικία. Το πρώτο διαμέρισμα είχε τρία δωμάτια, κουζίνα, πλυσταριό και δύο τουαλέτες του καιρού εκείνου, αυλή και μια συκιά, μια νεραντζιά, μια λεμονιά . Στην άκρη είχε κάνει ο πατέρας ωραίο κοτέτσι και είχαμε κότες και από πάνω από το κοτέτσι περιστέρια. Δίπλα είχαμε κουνέλια. Το επάνω διαμέρισμα ήταν μια σάλα, δύο υπνοδωμάτια, χολ και δύο βεράντες. Η μία βεράντα σκεπαστή και είχε τέσσερις πελώριες γλάστρες γαριφαλιές με ογδόντα και εκατό γαρίφαλα η κάθε μία. Τότε τα γαρίφαλα ήσαν μικρά και μοσχοβολούσαν ενώ τα σημερινά είναι μεγάλα αλλά δεν μυρίζουν. Κι ένα μεσημέρι που κοιμόμασταν ήρθαν και μας τα έκλεψαν, τα έκοψαν. Το σπίτι μας ήταν ωραίο εξωτερικά, με κόκκινη λαδομπογιά και γκρίζα ανοιχτά παράθυρα και απ' έξω είχε μια κάμαρα που όταν μεγάλωσε η αδερφή μου η Μαρία έμαθε ζωγραφική και ζωγράφησε τη θεά

Αθηνά. Αφού όλη Σύρος έλεγε: «στο κόκκινο σπίτι του κλωστή». Η επίπλωση μέσα στο σπίτι [ήταν] ό,τι είχε πάρει η μητέρα μου, τα οποία τα έχω σήμερα. Είναι παλαιά με αξία. Άλλοι δεν έμεναν στο σπίτι μέσα ξένοι, εκτός που ήρχοντο συγγενείς των γονέων πότε-πότε.

Σ: Η μητέρα σας πλήρωνε κάποιον για να τη βοηθήσει στις δουλειές του σπιτιού;

Α: Η μητέρα μου απ' ό,τι θυμάμαι είχε πάντα βοηθό στο σπίτι για τις δουλειές γυναίκα για τις μπουγάδες και από το εργοστάσιο βοηθούσαν διάφορα κορίτσια, μόνιμη καμιά. Όταν μεγαλώσαμε κάναμε εμείς τις δουλειές. Η καθαριότητα του σπιτιού εγίνετο τακτικά από τις μεγάλες μου αδελφές.

Σ: Η καθαριότητα του σπιτιού: πόσο συχνά γινόταν και από ποιον; Τα ρούχα σας πού τα πλένατε; Υπήρχαν ρούχα που δίνονταν στο καθαριστήριο;

Α: Τα ρούχα, όπως είπα και προηγουμένως, τα έπλεναν στο σπίτι. Δεν υπήρχαν τότε καθαριστήρια.

Σ: Ποιος έραβε και μάλωνε τα ρούχα της οικογένειας;

Α: Τα ρούχα της οικογένειας τα μάλωνε η μητέρα μου και τα καινούρια τα έραβαν οι μοδίστρες. Όταν μεγάλωσαν οι αδερφές μου έμαθαν ράψιμο και τα έραβαν όλα εκείνες.

Σ: Η μητέρα σας είχε κοσμήματα;

Α: Η μητέρα μου είχε κοσμήματα άλλα όχι μεγάλης αξίας, δεν εβάλαμε ποτέ, πλην που διορθώναμε των αδελφών μου στο σώμα μου.

Σ: Εσείς πως ντυνόσαστε, όταν ήσαστε παιδί; Υπήρχαν ρούχα αγοραστά; Αγοράζατε έτοιμα ρούχα και από πού;

Α: Αγοραστά ρούχα δεν υπήρχαν. Τα έτοιμα άρχισαν μετά το 1955, ίσως και αργότερα.

Σ: Σχετικά με τα παπούτσια;

Α: [Με τα ίδια] παπούτσια κάναμε Πάσχα και Χριστούγεννα, όλος ο κόσμος, εκτός να είχαν χαλάσει αλλά πάντα τα προσέχαμε .

Σ: Ο πατέρας σας βοηθούσε τη μητέρα σας σε κάποιες από τις δουλειές του σπιτιού;

Α: Ο πατέρας δε βοηθούσε τη μητέρα σε κάποιες από τις δουλειές του σπιτιού γιατί γύριζε κουρασμένος. Αφού όλοι τον πατέρα μας λατρεύαμε που γύριζε κουρασμένος και δεν ξέραμε τι να του κάνουμε. Δε λέγαμε τη μητέρα μας, τον πατέρα μας λέγαμε γιατί πραγματικά δούλευε σα σκλάβος. Για φαντάσου τόσες ώρες. Δε μπορούσε [να κάνει δουλειές]. Εργαζόταν και το εργοστάσιο κι έπρεπε να' ναι εκείνος, γιατί ό,τι χαλούσε ήταν εκείνος.

Σ: Ποιος σε έντυνε, σε ξέντυνε, σε έπλενε, σου διάβαζε, σου έλεγε ιστορίες;

Α: Η μητέρα με έντυνε, με ξέντυνε, με έπλενε, μου διάβαζε ιστορίες.

Σ: Ο πατέρας σας σάς έβγαζε έξω χωρίς τη μητέρα; Σας πρόσεχε όταν αυτή ήταν έξω;

A: Δεν έβγαινε ποτέ ούτε η μητέρα χωριστά ούτε ο πατέρας, βγαίναμε όλοι μαζί. Εκτός ο πατέρας αν πήγαινε στην ταβέρνα για κάνα κρασάκι με κάνα φίλο του Σαββατοκύριακο.

Σ: Εσείς είχατε κάποια καθήκοντα στο σπίτι; Βοηθούσατε τον πατέρα και τη μητέρα σε κάποιες δουλειές;

A: Τον πατέρα, βέβαια, δεν μπορούσαμε να τον βοηθήσουμε διότι ηργάζετο. Βοηθούσαμε τη μητέρα, εκάναμε τα μαγειρέματα μας, όλα, την καθαριότητά μας και μετά καθόμαστο και κεντούσαμε, πλέκαμε, ως και μαλλιά έγνεθε η μητέρα μου και μας έκανε κιλίμια και κουβέρτες. Η αδερφή μου κι εγώ ζωγραφίζαμε, η άλλη έραβε και όλοι μαζευόμαστε το βράδυ και κάναμε διάφορες δουλειές μεταξύ μας, δηλαδή ραψίματα κ.τ.λ.

Διατροφή-γεύματα

Σ: Πού έτρωγε η οικογένεια τα γεύματα της;

A: Τρώγαμε καθημερινά για ευκολία στην κουζίνα, ήταν καθαρή, όλοι μαζί το μεσημέρι που ήρχετο ο πατέρας μου. Όταν μεγαλώσαμε και πηγαίναμε σχολείο ό,τι ώρα γύριζε το κάθε παιδί [έτρωγε]. Ο καθένας μας πάντα είχε τη θέση του στο τραπέζι έστω και μόνος του. Τρώγαμε ωραία, μιλούσαμε τρώγοντας, έπρεπε όμως να φας το πιάτο σου όλο ειδάλλως δεν έτρωγες τίποτε άλλο, δεν έλεγε: «Εγώ δεν πεινάω».

Σ: Υπήρχαν περιπτώσεις όπου τρώγατε σε άλλο δωμάτιο;

A: Όταν ήρχοντο ξένοι, δηλαδή συγγενείς, τρώγαμε στην τραπεζαρία γιατί δε μας χωρούσε η κουζίνα.

Σ: Ποιος μαγείρευε και πού; Και ποιος ήταν ο μαγειρικός εξοπλισμός σας;

A: Μαγείρευε η μητέρα μου με κάρβουνα και στο πλυσταριό είχαμε ένα φουρνάκι, μια εστία, να πούμε, με κοκ και μαγειρεύαμε κι εκεί τα βαριά φαγητά. Γενικά, μαγείρευε στην κουζίνα με κάρβουνα.

Σ: Υπήρχε και κάποιο καθημερινό και επίσημο σερβίτσιο;

A: Σπασμένο [σερβίτσιο] ποτέ [δεν είχαμε], το πετούσαμε, ούτε ραϊσμένο αλλά με το πιο καλό [σερβίτσιο] τρώγαμε, όταν καμιά φορά ήρχετο κάνας ξένος.

Σ: Τι ώρα τρώγατε το πρωινό και ποια μέλη της οικογένειας ήταν παρόντα;

A: Όταν ήμασταν μικρά, όλα μαζί [τρώγαμε πρωινό] όταν όμως πηγαίναμε στο σχολείο, άλλος ήταν μικρός και κοιμότανε και άλλος πήγαινε στο σχολείο, ο πατέρας μου στη δουλειά, οπότε δεν είχαμε ωράριο όλοι μαζί.

Σ: Μήπως η μητέρα σας ή κάποιος άλλος στην οικογένεια έψηνε ψωμί, μαρμελάδα, γλυκό του κουταλιού ή κάτι άλλο;

A: Στο σπίτι μας μέσα υπήρχε αφθονία. Το κρέας, αβγά, δεν έλειπαν ποτέ. Ζυμαρικά δεν αγοράζαμε. Εκάναμε χυλόπιτες για σούπα, για πλάφι, για μακαρόνια, τραχανάδες. Παίρναμε τσουβάλι αλεύρι και ζυμώναμε οι μεγάλες, βέβαια, ψωμιά -μας ήρεσε το σπιτικό ψωμίκουλούρια, κουραμπιέδες, γαλακτομπούρεκα. Τα ψωμιά τα επήγαιναν τα παιδιά από το εργοστάσιο που ήτο ο πατέρας μου στο φούρνο για να τα ψήσουν και τα έφερναν ζεστά και μοσχοβολούσαν. Τους έδινε η μητέρα μου αρκετό να φάνε και ακόμη έως σήμερα μερικοί το θυμούνται. Από γλυκά κουταλιού κάθε είδους. Τα ράφια της κουζίνας ήταν γεμάτα βάζα μεγάλα. Ο πατέρας πολύ νοικοκύρης, του ήρεσε το μπόλικο μέσα στο σπίτι. Είχαμε βαρέλι με κρασί στο σπίτι, παίρναμε σταφύλια, τα λιάζαμε και τα στύβαμε ή παίρναμε έτοιμο μούστο. Έπαιρνε χοιρινό κι έκανε λουκάνικα. Όλα όμως αυτά χωρίς σπατάλη καμία, δεν πετάξαμε ποτέ ένα πραγματάκι.

Σ: Τρώγατε κρέας από κυνήγι;

A: Ο πατέρας μου δεν πήγαινε κυνήγι αλλά πηγαίναν διάφοροι μεγάλοι εργάται από μέσα και του έφερναν δώρα. Κι ο ίδιος ο εργοστασιάρχης ακόμα του έφερνε, όταν ήταν το κυνήγι πολύ, και τρώγαμε ορτύκια και τρυγόνια.

Σ: Ο πατέρας σας είχε μεγαλύτερη φροντίδα φαγητού;

A: Ο πατέρας μου δεν είχε μεγαλύτερη μερίδα φαγητού. Όσο ήθελε ο καθένας έτρωγε, μόνον μην αφήνες στο πιάτο σου φαγητό περίσσεμα. Έπρεπε να το φας. Ό,τι ήθελε ο καθένας στο τραπέζι είχε μπόλικο.

Σ: Πότε μπορούσατε να αφήσετε το τραπέζι;

A: Όταν τελειώναμε όλοι το φαΐ [μπορούσαμε να σηκωθούμε από το τραπέζι], πλην του πατέρα μου που εάν περνούσε η ώρα έπρεπε να πάει στη δουλειά του ή αν είχε κανένα διάβασμα ειδικά καθόμαστε όλοι και μιλούσαμε.

Σχέσεις με τους γονείς : Η διαπαιδαγώγηση

Σ: Με τη μητέρα σας μπορούσατε να μιλήσετε εύκολα; Ήταν άνθρωπος που έδειχνε τρυφερότητα; Εάν είχατε προβλήματα τα συζητούσατε μαζί της;

A: Στη μητέρα μου δε μπορούσες να μιλήσεις εύκολα. Ήτο καλή, νοικοκυρά, αν έλεγες πως πονούσε το κεφάλι σου τρώμαζε, δεν ήξερε τι να σου κάνει. Είχε παλιές αρχές, κοίταζε να μας τα κάνει προίκες. Ο πατέρας ήταν πιο ελαστικός, μας είχε ελευθερία αλλά κρυφά έστελνε και κάποιον να παρακολουθεί. Αρκετές φορές μου έκαναν καντάδα με όργανα και τραγούδια, μεγάλη βέβαια, ήξερα πως ήταν για μένα γιατί οι άλλες ήτανε μεγάλες. Εμείς κάναμε τον ψόφιο κοριό. Το πρωί για να μη μας πει πως τα 'κούσαμε μας έλεγε ο πατέρας μου: «Την τάδε ώρα σφύριξε το καράβι» κι εμείς απαντούσαμε πως δεν το ακούσαμε. Η

μητέρα μου δεν ήθελε να διαβάζουμε περιοδικά και μυθιστορήματα, αλλά έλα που μας άρεσαν. Μια φορά είχαν δώσει στις αδελφές μου οι φίλες τους ένα μυθιστόρημα, βιβλιάρικα με συνέχεια. Το διάβαζε η μια μας, το έδινε στην άλλη. Τα μεσημέρια που κοιμόμασταν τα διαβάζαμε κρυφά στα κρεβάτια μας. Όταν ακούγαμε τη μητέρα μου ν' ανεβαίνει τα σκαλιά, τα κρύβαμε κάτω απ' τα μαξιλάρια και κάναμε πως κοιμόμαστε. Μια μέρα χάσαμε ένα βιβλιάρικι και μετά το βρήκαμε στο νυφικό μεταξωτό πάπλωμα της μητέρας μου μέσα στο μπαούλο που το είχαμε κρύψει.

Σ: Όταν ήσαστε παιδί, υπήρχε κάποιο ηλικιωμένο πρόσωπο με το οποίο νιώθατε περισσότερο άνετα απ' ότι με τους γονείς σας;

Α: Δεν είχαμε ηλικιωμένο πρόσωπο κανένα μες το σπίτι μας, είμαστε μόνοι μας, η οικογένεια. Όταν ήτανε ξένος [στο σπίτι] φεύγαμε απ' το δωμάτιο, μας έκανε νόημα και φεύγαμε αλλά εμείς πηγαίναμε κρυφά και κρυφακούγαμε.

Σ: Τι είδους άνθρωπος νομίζετε ότι οι γονείς σας επιθυμούσαν να γίνετε, όταν μεγαλώσετε; Υπήρχαν κάποιες αξίες, αντιλήψεις και συμπεριφορές, στις οποίες οι γονείς σας έδιναν ιδιαίτερη έμφαση;

Α: Οι γονείς μου ήτανε καλοί αλλά δεν ήθελαν να σπουδάσεις, να φύγεις από το σπίτι σου και να πας να σπουδάσεις στην Αθήνα, διότι τότε η Αθήνα ήτανε χάος, δεν είχαμε κανέναν. Έπρεπε να φύγει κάποιος [για την Αθήνα], η μητέρα μου. Η μητέρα μου δεν μπορούσε να φύγει μαζί διότι είχε οικογένεια και ήθελε τότε σου λέει να γίνετε νοικοκυρές, δηλαδή να μάθετε να ράβετε, να κεντάτε. Εμείς ζωγραφίζαμε με την αδελφή μου, η αδερφή μου είχε μάθει ζωγραφική ωραία, πολύ ωραία, ζωγράφιζε, όλ' αυτά, κι εγώ τη βοηθούσα κι έκαμα διάφορα καντράκια. Εκείνον που κοίταγαν περισσότερο να σπουδάσουν ήταν τον αδελφό μου διότι τότε τα μεικτά σχολεία, για να πήγαινα εγώ σε πιο μεγάλο σχολείο δεν είχαμε, γιατί πήγα εγώ σε ιδιωτικό, ήταν Παρθηναγωγείο και πηγαίναμε όλα τα κορίτσια. Εκεί μας στέλνανε, στο Παρθηναγωγείο. Και τον αδελφό μου τον πήγαν στο Γυμνάσιο. Το Γυμνάσιο ήταν τότε το μεγαλύτερο, σαν το Λύκειο, βέβαια, το σημερινό. Του μάθανε Εγγλέζικα, μάθαινε κλώστης εδώ και μετά πήγε σιδηροδρομικός στην Αθήνα. Το 1935 έφυγε από τη Σύρο με μέσον κάποιου και πήγε κι έγινε σιδηροδρομικός. Κι έγινε μηχανοστασιάρχης στα Σπάτα.

Σ: Αν κάνατε κάτι το οποίο οι γονείς σας αποδοκίμαζαν σας τιμωρούσαν; Ποιος επέβαλε την τιμωρία; Θυμάστε κάποιο ιδιαίτερο περιστατικό;

Α: Εγώ στον εαυτό μου δε θυμήθηκα καμία τιμωρία, ήμουνά πολύ ήσυχη, όπως μου 'χε πει η μητέρα μου, κι ούτε ένα χαστούκι δεν έφαγα. Ήμουνά τόσο καλή. Ο αδελφός μου με την αδελφή μου ήταν λίγο πιο άτακτοι. Η αδελφή μου γύριζε πίσω κι έλεγε: «Μαμά, τι είμαστε;

Πλούσιοι ή φτωχοί;» «Και της έλεγε η μαμά μου: «Φτωχοί». Και πάλι ξαναγύριζε [και ρωτούσε τα ίδια]. Μια μέρα έκανε κάτι ο αδερφός μου, πάλι εγώ ήμουνα μικρή και δεν τα θυμάμαι, και επειδή δεν έτρωγε τις φασόλες, σου λέει [η μητέρα]: «Δε θα φάει», του 'κρυψε το ψωμί, τυρί, όλα, και τα διάφορα, τότε δεν είχαμε ψυγείο, και τι να κάνει αυτός τον έκοψε η πείνα και τρώει δύο πιάτα φασόλες. Και από τότε τρώει τη φασολάδα που τρελαίνεται!

Σ: Ποιες ήταν οι σχέσεις σας με τα αδέλφια σας; Είχατε με κάποιον από τους αδελφούς ή τις αδελφές σας πιο στενές σχέσεις; Κι όταν μαλώνατε, τι έλεγαν οι γονείς σας γι' αυτό;

Α: Με τα αδέλφια μου ήμασταν πολύ αγαπημένοι, δεν μαλώναμε ποτέ εμένα με αγαπούσαν ως πιο μικρή. Από μικροί που ήμασταν μ' αγαπούσαν και ως τώρα που έχομε γεράσει είμαστε πάρα πολύ αγαπημένοι. Δεν έχομε πει ποτέ βαριά κουβέντα. Μπορεί να' χομε καμιά διαφορά μεταξύ μας μια στιγμή αλλά δεν τη λέμε, μας περνάει. Δεν έχομε τίποτ' άλλο σοβαρό, είμαστε πάντα αγαπημένοι.

Οικογενειακές εκδηλώσεις

Σ: Όταν κάποιο μέλος της οικογένειας είχε τα γενέθλιά του ή την ονομαστική γιορτή, κάνατε κάποια γιορτή; Του προσφέρατε κάποιο δώρο; Υπήρχαν ιδιαίτερα φαγητά, γλυκά ή καλεσμένοι;

Α: Την εποχή που ήμαστε μικρά, γενέθλια δεν ξέραμε τι θα πει, καμιά φορά δεν ξέραμε και πότε γεννηθήκαμε. Αυτά τα διαβάζαμε μόνο στα βιβλία του σχολείου που γίνετο στην Ολλανδία, στη Σουηδία, που κάναν τα γενέθλια και κάνανε τα δέντρα και τα Χριστουγεννιάτικα, δεν τα ξέραμε, μόνο από τα βιβλία τα 'κούσαμε. Όταν όμως ήταν η γιορτή μας, γιόρταζε μόνο το σπίτι, ξένοι όχι. Όταν μεγαλώσαμε και γίναμε κοπέλες 20 χρονών κι είχαμε φίλες, μας χαιρετούσαν στη γιορτή μας. Η γιορτή η επίσημη του σπιτιού ήταν μόνο του πατέρα. Ανοίγαμε το σπίτι μας, καταστολισμένο, φωτισμένο μέσα-έξω, έλαμπε, ήταν η γιορτή του πατέρα κι είχαμε πολλές επισκέψεις κι αν ο πατέρας είχε φίλους ήρχοντο στην τραπεζαρία και τους βγάζαμε μεζέ. Η μητέρα μου με την αδερφή μου είχαν πάντα ωραίες τουαλέτες ράψει, γιατί η αδερφή μου ήτανε έτοιμη για γάμο, εμείς ήμασταν πιο μικρές, εγώ ήμουνα εννιά χρόνια μικρότερη, καταλαβαίνεις! Εκείνες εδέχοντο βέβαια, εμείς δεν μπορούσαμε όλοι να δεχόμαστε. Δώρα μεταξύ μας, θα σου' καναν κανα ρούχο, κανένα τέτοιο πράγμα. Χαμένα λεφτά δεν πηγαίνανε πουθενά. Ήτανε, που 'παμε νοικοκυρόσπιτο, δεν πηγαίνανε [χαμένα τα λεφτά], όπως σήμερα που τα πετάνε και τα βλέπεις στα σκουπίδια. Το χρήμα είχε αξία τότε, σήμερα το πετάνε. Επίσης είχαμε καλό φαΐ, όλα μες το σπίτι μας όλα.

Σ: Είχατε κάποιο μουσικό όργανο στο σπίτι;

A: Δεν είχαμε μουσικό όργανο στο σπίτι, παρόλο που μου ήρεσε το πιάνο, αλλά δεν μπορούσαμε να πάρουμε πιάνο. Έως τώρα που έχω γεράσει κι ακούω το πιάνο, κάθομαι και τα 'κούω. Τόσο μ' αρέσει!

Σ: Υπήρχε κάποιος στην οικογένεια που τραγουδούσε;

A: Όλοι μας τραγουδούσαμε αλλά το καναρίνι ήμουν εγώ περισσότερο. Από το πρωί ως το βράδυ δε σταματούσε το στόμα μου.

Σ: Οι γονείς σας έπαιζαν μαζί σας κάποιο παιχνίδι;

A: Τότε δεν είχαμε τι να παίζουμε, απλώς μιλούσαμε, τραγουδούσαμε, δεν είχαμε παιχνίδια.

Σ: Η οικογένεια σας τι συνήθιζε να κάνει Χριστούγεννα, Απόκριες, Πάσχα και εθνικές γιορτές;

A: Τα Χριστούγεννα κοινωνούσαμε, καθώς και το Πάσχα νηστεύαμε όλη τη βδομάδα, πηγαίναμε το πρωί στην εκκλησία ή το βράδυ, την Ανάσταση, και γυρίζαμε στο σπίτι και τρώγαμε ωραία, περνούσαμε ωραία. Σφάζαμε αρνί, βέβαια, το Πάσχα στο σπίτι και τις Απόκριες καλούσαμε κι εμείς κάποια φιλική οικογένεια και κάναμε κάτι παιχνίδια, κάτι αστεία που κάνουνε, τα αποκριάτικα παιχνίδια. Δεν είχαμε τότε παρελάσεις. Είχαμε μόνο τη γιορτή της 25^{ης} Μαρτίου. Εκείνη τη γιορτάζαμε στην πλατεία.

Σ: Θυμάστε κάποιο γάμο στην οικογένεια, όταν ήσασταν παιδί;

A: Γάμο οικογενειακό μας δεν είχαμε αλλά πολλοί φίλοι και γνωστοί μας καλούσαν, όπου πήγαιναν οι γονείς μου με τη μεγάλη μου αδερφή και τον αδερφό μου. Εμείς με την αδερφή μου [τη μικρή] μέναμε στο σπίτι. Δεν πήγαμε σε κανένα γάμο. Κόντεψα να παντρευτώ και να μην ξέρω πώς γίνεται ο γάμος, δηλαδή έως το 1937 δεν είχα πάει σε γάμο, μόνο τον άκουγα. Γεννήθηκα το 1915 και ως το 1937 δεν είχα πάει σε γάμο, ούτε σε βάφτιση ούτε σε γάμο.

Σ: Θυμάστε κάποια κηδεία στην οικογένειά σας; Φορέσατε πένθιμα ρούχα; Και για πόσο καιρό;

A: Η μητέρα μου πέθανε αλλά πέθανε στον Πειραιά και εμείς ήμασταν στη Σύρα το 1943. Ήταν Κατοχή και δε μπορούσαμε να πάμε. Ο πατέρας μου πέθανε το 1948, ήμουν στον Πειραιά. Φόρεσα τα μαύρα μόνο έξι μήνες και μετά παντρεύτηκα, ενώ στη μητέρα μου τα φορούσα τρία χρόνια τα μαύρα.

Σ: Οι γονείς σας σάς έπαιρναν μαζί τους σε επισκέψεις φίλων ή συγγενών; Και αν ναι, με ποιον πηγαίνατε με τον πατέρα ή με τη μητέρα;

A: Σε επισκέψεις φίλων πήγαιναν μόνο η μητέρα μου με την αδερφή μου. Ο πατέρας μου ήταν πάντα εργαζόμενος και δεν πολυπήγαινε. Συγγενείς δεν είχαμε, πλην τη νονά μου κι άλλη μια οικογένεια που πήγαινα εγώ και έπαιζα με τα παιδιά, φιλική μας οικογένεια. Αλλά

για τις επισκέψεις τις επίσημες πηγαίνουν μόνον οι μεγάλοι, εμείς ήμασταν οι μικροί, δεν πηγαίναμε πουθενά.

Σ: Πηγαίνατε με κάποιον από τους γονείς σας για ψώνια;

Α: Αν πηγαίναμε για ψώνια όταν ήμουνα μικρή δε θυμάμαι ποιος επήγαινε. Όταν όμως ήρθα εγώ σε κάποια ηλικία που μπορούσε να πάω έως το φούρνο ή έως το μπακάλικο-ήμουνα και καπάτσα μικρή- επήγαινα και ψώνιζα. Ύστερα που μεγάλωσα πιο πολύ ακόμα επήγαινα και στα μαγαζιά τα κάτω και ψώνιζα τα διάφορα κι όταν ήτανε βαριά τα πράγματα, μου έδινε ο πατέρας μου ένα παιδί απ' το εργοστάσιο και μου τα σήκωνε.

Σ: Είχατε ποδήλατο;

Α: Τότε μόνον τα αγόρια είχαν ποδήλατο, τα κορίτσια δεν ανεβαίνουν στα ποδήλατα.

Σ: Οι γονείς σας είχαν κάποιο δικό τους μεταφορικό μέσο;

Α: Κανένα μεταφορικό μέσο δεν είχαν οι γονείς μου γιατί δεν υπήρχαν στη Σύρο. Ούτε και στ' άλλα μέρη δεν υπήρχαν, όχι μόνο στη Σύρο, δηλαδή την εποχή τη δική μας. Μεταπολεμικώς, βρώμισε ο κόσμος από διάφορα αυτοκίνητα και τα ρέστα.

Σ: Θυμάστε κάποιες εκδρομές με τους γονείς σας;

Α: Με τους γονείς μας πηγαίναμε εκδρομές αλλά με τα πόδια, ημερησίως σε διάφορα εξοχικά της Σύρου μαζί και η φιλική μας οικογένεια.

Σ: Πηγαίνατε με την οικογένειά σας διακοπές;

Α: Πηγαίναμε στην Τήνο κάθε καλοκαίρι και εδώ κοντά παίρναμε το φαΐ μας και πηγαίναμε σε παραθαλάσσια μέρη το απογευματάκι, κάναμε μπάνιο και τρώγαμε και γυρίζαμε το βράδυ. Διακοπές στην εποχή μας δεν υπήρχαν γιατί δεν υπήρχαν άδειες, όπως σήμερα, μόνον οι διδάσκαλοι, οι καθηγηταί, που πηγαίνανε στα μέρη τους για να καθίσουν, όσοι ήταν ξένοι ειδάλλως εμείς δεν ξέραμε τι θα πει διακοπές.

Θρησκευτικές δραστηριότητες

Σ: Σε ποιο θρήσκευμα ανήκε η οικογένειά σας;

Α: Η οικογένειά μου ήταν Χριστιανή Ορθόδοξος.

Σ: Θα χαρακτηρίζατε τους γονείς σας θρήσκους;

Α: Θα χαρακτήριζα τους γονείς μου πολύ θρήσκους, και τους δύο.

Σ: Πόσο συχνά πηγαίνατε εκκλησία;

Α: Κάθε Κυριακή και κάθε γιορτή [πηγαίναμε στην εκκλησία], έστω και καθημερινή γιορτή θα πηγαίναμε.

Σ: Οι γονείς σας πίστευαν ότι δεν έπρεπε να εργάζονται τις Κυριακές για θρησκευτικούς λόγους;

A: Κυριακές δεν είχε δουλειά, καθόμασταν, γι' αυτό και το ρίχναμε στο διάβασμα.

Σ: Οι γονείς σας συμμετείχαν σε κάποιο θρησκευτικό σύλλογο ή αδελφότητα;

A: Δεν είχαμε τότε συλλόγους και αδελφότητες, πλην ο πατέρας μου που ήτανε 4-5 χρόνια Επίτροπος στον Άγιο Παντελεήμονα.

Σ: Πηγαίνατε σε κατηχητικό σχολείο;

A: Δεν υπήρχαν κατηχητικά σχολεία.

Σ: Συμμετείχατε σε δραστηριότητες της εκκλησίας σας;

A: Πιο μεγάλοι κάτι κάναμε για την εκκλησία. Η αδερφή μου να ζωγραφίσει κάτι, όλοι να περιποιηθούμε κάτι επειδή ήταν η ενορία μας.

Σ: Η οικογένειά σας είχε κάποιο ιδιωτικό εκκλησάκι;

A: Η οικογένειά μου δεν είχε κανένα ιδιωτικό εκκλησάκι.

Σ: Θυμάστε κάποιον από τους γονείς σας να κάνει τάματα σε κάποιο Άγιο;

A: Είχα ακούσει ότι ο πατέρας μου, όταν ήτανε νέος, που ήτανε κλώστης, τον επήρε η τροχαλία και τον ανέβασε ψηλά-δεν ξέρω πόσα μέτρα-με τα ρούχα, του πήρε το σακάκι και τον ανέβασε, του ξέσκισε το σακάκι και κατέβηκε σώος. Και έπιασε και έκανε την εικόνα. Κι άλλη μία φορά ήτανε πιασμένος στα πόδια του και έταζε εδώ στη Σύρο στον Άγιο Γιάννη τον Αποκεφαλιστή, 29 Αυγούστου. Και πήγε με μπαστούνι κουτσαίνοντας, που ήθελε δύο ώρες δρόμο, και γύρισε καλά. Και από τότε δεν τον ξαναπειράζανε τα πόδια του. Και κάθε χρόνο πηγαίναμε με τα πόδια, γιατί δεν είχαμε άλλο μέσον τότε, και προσκυνούσαμε.

Σ: Η οικογένειά σας είχε κάποια ειδική θέση [στασίδια] που καθόταν στην εκκλησία της ενορίας της;

A: Η μητέρα μου είχε το στασίδι και το 'χω εγώ τώρα, δηλαδή το έχομε 78 χρόνια, και το κρατώ ακόμη εγώ.

Σ: Σε μάθανε να λες προσευχές τη νύχτα πριν κοιμηθείς;

A: Χωρίς προσευχή δεν κοιμόσωνα.

Σ: Υπήρχαν περιπτώσεις που ο πατέρας, η μητέρα, ο παππούς, ή η γιαγιά έλεγαν οικογενειακές προσευχές;

A: Η μητέρα μου [και ο πατέρας] έλεγαν οικογενειακές προσευχές, μας μάθαιναν. Παππού και γιαγιά δεν είχαμε εδώ [για να μας μάθουν].

Σ: Πόση σημαντική ήταν η θρησκεία για σας, όταν ήσασταν παιδί;

A: Μεγάλη [σημασία είχε η θρησκεία για μένα όταν ήμουνα παιδί] γιατί μας την είχε έτσι διδάξει [η οικογένεια], όπως διδάσκει ένα ποίημα, μία εορτή, έτσι ήτανε και η θρησκεία. Ήτανε κάτι το ξεχωριστό για μας η θρησκεία και γι' αυτό την έχομε ακόμα και την

κρατούμε. Και εάν θυμόμαστε ακόμα κάτι είναι αυτά που μας έχουνε διδάξει από τότε. Τώρα δε μπορούμε να θυμηθούμε τίποτα, γέρασαμε και δε μπορούμε να θυμηθούμε τίποτα.

Εμπειρίες από δύσκολες ιστορικά εποχές (Κατοχή, Εμφύλιος)

Σ: Πόσων χρονών ήσασταν την περίοδο της Γερμανικής κατοχής;

Α: Ο πόλεμος του 1940 μας χάλασε όλα μας τα όνειρα. Είχε διαλυθεί η ωραία μας οικογένεια. Εγώ τότε ήμουν 25 ετών. Η μητέρα μου ευρίσκετο στον Πειραιά για να δει τ' αδέρφια μου και κλείστηκε εκεί. Εγώ με τον πατέρα μου μέναμε στη Σύρο.

Σ: Έχουν χαραχτεί στη μνήμη σας κάποια ιδιαίτερα περιστατικά απ' αυτή τη δύσκολη περίοδο;

Α: Έχουν χαραχτεί στη μνήμη μου πολλά περιστατικά απ' αυτή τη δύσκολη περίοδο. Είχαμε πάρει αφήφιστα τον πόλεμο. Όταν στην οπισθοχώρηση ήρθαν στα νησιά οι Ιταλοί, μας πέθαναν στην πείνα. Έπαιρναν όλα τα τρόφιμά μας για το στρατό τους. Ψωμί μας έδιναν με το δελτίο, ένα κομματάκι, δε θυμάμαι τα γραμμάρια. Επρήζοντο οι άνθρωποι, πέθαιναν καθημερινώς. Πήγαιναν και σκάλιζαν τα σκουπίδια μήπως και περισσέψει τίποτα από Ιταλούς που τα πετούσαν. Επτά μήνες χωρίς λάδι, μαύρη αγορά, πουλούσαν τα προικιά τους, γυαλικά, πιάτα, σπίτια, για λίγο λάδι, λίγο καλαμποκάλευρο κι αυτό με το δελτίο. Σαπούνη δεν είχαμε. Όλα αυτά από το 1941 έως το 1943 που ήρθαν οι Γερμανοί και στα νησιά. Εν τω μεταξύ ο αδελφός μου ήτο σιδηροδρομικός στη ΣΠΑ, επιταγμένος από τους Γερμανούς. Εκείνοι στον Πειραιά είχαν να φάνε διάφορα και μπόρεσαν και μας έστειλαν ένα δεματάκι με λίγο λάδι και όσπρια και τσιγάρα τα οποία δίναμε στους ψαράδες και μας έδιναν ψάρια. Το 1943 πέθανε η μητέρα μου και πήγαμε κι εγώ με τον πατέρα μου στον Πειραιά με καϊκι, γιατί τα καράβια τα βούλιαζαν οι Εγγλέζοι. Ήταν 19 ώρες ταξίδι που έβαζες το χέρι σου και έπιανες τη θάλασσα. Δίπλα μας ήτανε κι ένας τρελός που δε θα ξεχάσω το φόβο μου. Μια φορά πήγαμε μια ώρα στη Σύρο σ' ένα κτήμα, με μεγάλο χιονιά, για να πάρουμε λαχανίδες να φάμε. Αφού φεύγαμε, μπαίνει ένας Ιταλός αξιωματικός και μας τα επήρε. Του λέω: «Morto», δηλαδή «Πεθάνετε». Μου κόστισε εκείνη τη στιγμή. Όταν τους έπαιρναν [τους Ιταλούς] οι Γερμανοί με τις κλούβες για το καράβι, ήτο και εκείνος μέσα αιχμάλωτος. Οι Γερμανοί δεν πείραζαν τον κόσμο, ούτε είχες τρόφιμα που θα στα πάρουν. Η μόνη εκδίκησης [που έπαιρναν] ήταν όταν τους πείραζες. Τα εργοστάσια είχαν κλείσει, τα μαγαζιά το ίδιο, τι να πουλήσουν. Αν είχαν και κάτι, το πήρανε για τα σπίτια τους, για φαγώσιμα. Αν είχαν εμπορεύματα τα έπαιρναν οι χωρικοί και οι ψαράδες με αντάλλαγμα. Όσες γάτες είχαμε, τις έφαγαν οι Ιταλοί. Μια φορά στο φούρνο του Μεντάκη πήγε ένα ψητό ένας Ιταλός. [Ο φούρναρης] νόμιζε πως ήταν λαγός με πατάτες. Ήρθε ο Ιταλός να τον πάρει και ο φούρναρης

τον δοκίμαζε να δει αν ψήθηκε και του λέγει ο Ιταλός: «Ψιψίνα, ψιψίνα». Κόντεψε ο άνθρωπος να τελειώσει από τον εμετό. Άλλη πάλι φορά, ένας άλλος τον προσκάλεσε ο Ιταλός να φάει πάστα στο φούρνο. Έφαγε δυο πιάτα και φχαριστήθηκε. Την άλλη μέρα του λέει: «Νιάου, νιάου ήτανε». Άλλη μια φορά έκλεψαν έναν γάιδαρο δικοί μας, τον έσφαξαν και τον πούλησαν κρυφά. Η γυναίκα γύρευε τον γάιδαρό της το πρωί και τους έπιασε η αστυνομία. Από την πείνα μάς ψόφησαν εμάς δυο κότες, τις είχαμε δυο μέρες ψόφιες και τις πετάξαμε σ' έναν ποταμό κοντά μας. Ένας εργάτης απ' το εργοστάσιο τις έκανε βραστές και τις έφαγε με την οικογένειά του, δεν έπαθε τίποτα. Είχαμε την ελπίδα πως θα τελειώσει γρήγορα ο πόλεμος. Δεν φανταζόμασταν πως θα ήσαν τα χειρότερα χρόνια της ζωής μας. Να βλέπομε στο σκοτάδι να φεύγουν τα παιδιά μας τη νύχτα για τον πόλεμο. Ευτυχώς, εμάς από πείνα δεν πέθανε κανείς μας, ούτε συγγενής μας σκοτώθηκε από Γερμανούς. Στον Πειραιά είδαμε αρκετούς βομβαρδισμούς. Μία φορά, Ιανουάριο του 1944 νομίζω, ένα μεσημέρι ήλθαν σμήνος αεροπλάνα εγγλέζικα, 75 πρόλαβα να μετρήσω. Έκαναν μεγάλες καταστροφές στην παραλία κάτω. Το βράδυ ξαναήρθαν δυο φορές και τους έπιασαν οι προβολείς του Προφήτη Ηλία, που ήταν το πυροβολείο, και αναγκάστηκαν να ρίξουν τις βόμβες στα σπίτια, στη γειτονιά μας. Ημείς από κάτω απ' τα κρεβάτια ξαπλωμένοι τρέμαμε από κόλαση όλη νύχτα. Κόλαση! Μια φορά κατεβήκανε οι αντάρτες σ' ένα φυλάκιο που ήτανε οι Γερμανοί, της Πελοποννήσου, και σκότωσαν εφτά Γερμανούς. Πιάνουν και οι Γερμανοί και μαζεύουν όλους τους άντρες του χωριού, το όλον 33, και τους κρεμούν ζωντανούς ανάποδα επί τρεις ημέρες, ώστε να πεθάνουν όλοι. Άλλοι είχανε δαγκάσει τη γλώσσα τους, άλλοι είχαν βγει τα μάτια τους. Άλλη πάλι φορά στην Κοκκινιά, στην Οσία Ξένη, πόσους άρπαξαν από το δρόμο και τους πήγαν στον περίβολο και τους σκότωναν έναν-έναν. Ήσαν δύο κουκουλοφόροι και έδειχναν στους Γερμανούς τους Έλληνες που θα σκοτώσουνε. Ήτο γνωστός μου ένας και αυτός περίμενε τη σειρά του. Στο τέλος βαρέθηκαν οι Γερμανοί να σκοτώνουν και έδωξαν τους υπόλοιπους και ο γνωστός μου μαζί.

Σ: Την περίοδο του Εμφυλίου οι περισσότεροι Έλληνες ανήκαν σε κάποια από τις δύο κύριες αντίπαλες ομάδες: τους εθνικόφρονες και τους αριστερούς. Η οικογένειά σας πού ανήκε;

Α: Πολλά τέτοια συνέβησαν που δεν μπορώ να τα διηγηθώ όλα [Η οικογένειά μας την περίοδο του Εμφυλίου ανήκε στους εθνικόφρονες]. Όπως έλεγαν τότε οι διάφοροι ότι όταν τελείωσε ο πόλεμος εναντίον του Χίτλερ, στη Γιάλτα θαρρώ ένα μέρος, συγκεντρώθηκαν ο Ρούσβελτ, ο Τσόρτσιλ και ο Στάλιν για να μοιράσουν την Ανατολική Ευρώπη, Γερμανία και τα Βαλκάνια. Η συμφωνία αυτή έλεγε ένα μέρος της Γερμανίας, ένα της Ανατολικής Ευρώπης και ένα των Βαλκανίων να τα πάρουν οι Ρώσοι έως τα σύνορα της Ελλάδος. Η

Ελλάς τότε ήτο διχασμένη, ήτο εθνικόφρονες και πλειοψηφία αριστεροί. Φοβήθηκαν οι Εγγλέζοι την επανάσταση που μπορούσε να γίνει και με διάφορους τρόπους δίχασαν το λαό υποκινώντας τον Εμφύλιο πόλεμο για τα δικά τους συμφέροντα. Σου επαναλαμβάνω όμως, όπως τα έλεγαν τότε όσους ενδιέφεραν τα πολιτικά, ίσως ο καθένας με το δικό του τρόπο. Εγώ έχω ένα γεγονός να σου διηγηθώ. Γνώριζα ένα αντρόγυνο οικονομικά ανεξάρτητο, μάλλον γερμανόφιλος [ήταν ο άντρας], ο οποίος φρόντιζε στην Κατοχή και για τον τόπο του μέσω των Γερμανών να φέρει τρόφιμα. Με τον Εμφύλιο πόλεμο, μου έλεγε η γυναίκα του, ότι τον είχαν οι αριστεροί πιάσει και φυλακίσει για να τον σκοτώσουν. Κατόπιν συμφωνίας τους έδωσε πολλά χρήματα και τον άφησαν ελεύθερο. Κι αυτό το έκαναν και σε πολλούς άλλους. Κατά τη γνώμη τη δική μου και εμπειρία τόσων χρόνων που είμαι, ξεκαθάριζαν ζήλιες, μίσση και συμφέροντα διότι αν ήσαν πατριώτες έπρεπε να τον σκοτώσουν. Αυτός είναι τώρα πέντε χρόνια που πέθανε. Εγώ όταν ήμουν μικρή στη Σύρο είχαμε δύο Δημάρχους: ο ένας με τον Βενιζέλο και ο άλλος με τον Βασιλιά. Ο Βενιζελικός από πάρα πολύ καλή οικογένεια ελέγετο Επαμεινώνδας Π., ο οποίος την περιουσία του όλη την ξόδεψε στην πολιτική. Τώρα που είμαι μεγάλη θυμάμαι την αρχοντιά του. Ο άλλος, Ευάγγελος Ξ., ήτο γιατρός, καλός, κύριος και αυτός. Όταν τον καλούσαν ασθενείς πολύ πτωχοί, όχι μόνο δεν τους έπαιρνε την επίσκεψη αλλά τους έβαζε κρυφά κάτω απ' το μαξιλάρι χρήματα. Τότε ο κόσμος είχε πολλή φτώχεια και τον γιατρό τον έπαιρναν σε πολύ μεγάλη ανάγκη. Μ' αυτά τα λόγια θέλω να σου πω ότι τότε οι ψηφοφόροι αλλά μόνον για τη δόξα πήγαιναν ενώ τώρα ο καθένας επιδιώκει την πολιτική γιατί θα εξυπηρετηθούν τα συμφέροντα του με του κράτους χρήματα χωρίς αυτός να ξοδέψει πεντάρα. Εμένα δε με ενδιαφέρει ποτέ η πολιτική διότι σήμερα έμαθα ότι είναι συμφέρον και μόνον.

Πολιτική

Σ: Ο πατέρας σας ενδιαφερόταν για την πολιτική; Γνωρίζετε τις πολιτικές του θέσεις και γιατί νομίζετε ότι είχε αυτές τις θέσεις; Γνωρίζετε ποιο κόμμα ψήφιζε; Ανήκε σε κάποια πολιτική παράταξη;

Α: Στην πολιτική του πατέρα μου το μόνο που θυμάμαι από μικρή [ότι] ήτο Βενιζελικός. Μια φορά που είχε κερδίσει το κόμμα, ήλθαν οι φίλοι του, πολύ φανατικοί εκείνοι, και τραγουδούσαν τραγούδι: «Βενιζέλε, πατέρα της πατρίδος, Βενιζέλε μας, πατέρα της φυλής» και κάτι άλλα λόγια που δεν τα θυμάμαι. Ξυπνήσαμε όλοι και τους βγάλαμε βυσσινιάδες να πιούν.

Σ: Θυμάστε τη μητέρα σας να ψηφίζει στις βουλευτικές εκλογές;

A: Τι ψήφιζε στις βουλευτικές εκλογές δε θυμάμαι. Δεν ανήκε σε καμία παράταξη. Οι γυναίκες δεν ψήφισαν τότε. Εγώ όμως σήμερα δεν είμαι φανατική. Λέγω : «Όποιος είναι, να βγει για καλό της Ελλάδος».

Σ: Σε κάποια μέρη σε παλαιότερες εποχές οι άνθρωποι αισθάνονταν ότι ρίσκαραν τη δουλειά τους ή το σπίτι τους, εάν ψήφιζαν διαφορετικά από τους εργοδότες τους. Γνωρίζετε αν ο πατέρας σας υπέστη κάποτε τέτοιου είδους πιέσεις, προκειμένου να ψηφίσει κάποιο συγκεκριμένο κόμμα;

A: Δε νομίζω να ρίσκαραν τη δουλειά τους οι έξυπνοι άνθρωποι. Θα έλεγαν στον εργοδότη τους το «ναι» [ότι δηλ. θα ψηφίσουν αυτό που θέλει] και θα ψήφιζαν εκείνο που ήθελαν εκείνοι, δεν θα τους έβλεπε κανείς. Αν το έκαναν στον πατέρα μου δεν θυμάμαι αλλά αυτός θα ψήφιζε όποιον ήθελε εκείνος. Η ψήφος είναι κρυφή.

Άλλα ενδιαφέροντα – ασχολίες των γονιών

Σ: Όταν οι γονείς σας δε δούλευαν, πώς περνούσαν τον ελεύθερο χρόνο τους;

A: Οι γονείς μου τον διαθέσιμο χρόνο τον περνούσαν μαζί μας. Ζούσαμε ζωή ξένοιαστη, με σεβασμό, με αγάπη απέναντι τους και εμείς τα παιδιά αγάπη μένα μεταξύ μας, με τραγούδια, γέλια, μπάνια το καλοκαίρι, με περιπάτους το βράδυ προς την εξοχή και διάφορα τέτοια.

Σ: Είχαν ραδιόφωνο, τηλεόραση, γραμμόφωνο ή πικ-απ;

A: Στην εποχή μας ραδιόφωνα, τηλεόραση, δεν υπήρχαν, που και που κανένα γραμμόφωνο. Οι τηλεοράσεις εβγήκανε το 1965, ξέρω 'γω τότε.

Σ: Η μητέρα σας είχε ενδιαφέροντα έξω από το σπίτι; Όταν έβγαινε έξω, τι έκανε; Έβγαινε ποτέ έξω για να διασκεδάσει και με ποιον έβγαινε μαζί;

A: Όταν δεν είχε υποχρεώσεις η μητέρα μου, γιατί είχαμε μεγαλώσει αρκετά, πήγαινε σε κανένα φιλικό σπίτι επίσκεψη.

Σ: Ποια ήταν η τελική ώρα επιστροφής του πατέρα σας από τη δουλειά;

A: Όπως είπα και προηγουμένως, ο πατέρας μου μόνο το Σάββατο έβγαινε με κανένα φίλο του. Την Κυριακή με καλοσύνη βγαίναμε όλοι μαζί. [Ο πατέρας μου] έφευγε το πρωί, ήρχετο το μεσημέρι, τρώγαμε και ερχότανε στις 9:00 το βράδυ, γιατί κάναν τα εργοστάσια τότε υπερωρίες.

Σ: Του άρεσε να παρακολουθεί τα αθλητικά; Ήταν οπαδός κάποιου αθλητικού συλλόγου;

A: Ένα μικρό [αθλητικό] σύλλογο είχαμε στη Σύρο και πηγαίναν τα παιδιά. Ο πατέρας μου ήτανε μεγάλος, δε μπορούσε να πάει με τα παιδιά, ούτε να παίξει, ούτε να παρακολουθήσουμε. Τότε αυτά δεν τα 'χαμε, ήτανε μηδαμινά για μας.

Παιδική σχολή –παιχνίδι

Σ: Όταν ήσασταν παιδί με ποιον παίζατε; Με τα αδέρφια σας; Με τα παιδιά της γειτονιάς; Είχατε δική σας ομάδα από φίλους;

Α: Όταν είμεθα παιδιά, δε μας άφηνε η μητέρα μου να βγούμε στη γειτονιά για να μην κακομάθουμε. Είχαμε δύο φιλικά σπίτια που ήρχοντο τα παιδιά και πηγαίναμε και εμείς. Μας όριζε την ώρα που θα γυρίζομε, αν αργούσαμε δεν είχε να ξαναπάμε. Ο λόγος ήτανε συμβόλαιο. Εγώ, μεγάλη βέβαια, την έλεγα Ιωάννη Μεταξά, έναν πρωθυπουργό που είχαμε, που όποιος έκανε παράπτωμα του έδινε καθαρτικό να πει. Μια μέρα κάποιος ηθοποιός στη σκηνή επάνω είπε: «Εγώ θα το πω κι ας το πιά».

Σ: Τι παιχνίδια παίζατε; Υπήρχαν παιχνίδια στα οποία έπαιζαν μαζί αγόρια και κορίτσια;

Α: Παιχνίδια δεν είχαμε πολλά, λίγα πράγματα. Κορίτσια και αγόρια δεν παίζαμε μαζί, δεν μας άφηνε η μητέρα μου.

Σ: Οι γονείς σας ή άλλοι (π.χ. ο νονός σας) σάς αγόραζαν παιχνίδια ή τα φτιάχνατε μόνη σας;

Α: Μας αγόραζαν και οι γονείς μας και η νονά μου μου έκανε τακτικά δώρα και παντρεμένη ακόμα. Είχαμε πολύ δεσμό με όλη την οικογένειά της. Εκείνοι είχανε εργοστάσιο-υφαντήριο.

Σ: Πώς περνούσατε τον ελεύθερο χρόνο σας, τον καιρό που πηγαίνατε σχολείο; Είχατε κάποιο χόμπι;

Α: Τι χόμπι να έχω που γυρίζαμε στις 5:00 το απόγευμα, γιατί πηγαίναμε δυο φορές, πρωί-απόγευμα, στο σχολείο και διαβάζαμε τα μαθήματα μας. Εγώ διάβαζα μάλιστα και τα επόμενα που θα μας έλεγε ο καθηγητής, τα 'χα διαβασμένα αν ήθελε να του πούμε περίληψη.

Σ: Ήσασταν μέλος κάποιας αθλητικής ομάδας; Ανήκατε σε κάποια νεανική οργάνωση, όπως οι πρόσκοποι ή οδηγοί;

Α: Και τις ελεύθερες ώρες, δηλαδή Σαββατοκύριακο πηγαίναμε, αθλητικές ομάδες, όπως σου είπα, δεν είχαμε. Οργανώσεις άλλες δεν είχαμε. Προσκόπους είχαμε, τα οποία πήγαιναν μόνο τα αγόρια και πήγαινε ο αδελφός μου μόνο. Κορίτσια τότε δεν πηγαίναν προσκοπίνες.

Σ: Πηγαίνατε στον κινηματογράφο, στο θέατρο ή σε άλλα κέντρα; Οι γονείς σας σάς έδιναν χαρτζιλίκι;

Α: Πότε-πότε πηγαίναμε στον κινηματογράφο. Έχομε ωραίο θέατρο στη Σύρα αλλά ποτέ, γιατί ήταν ακριβό. Λένε ότι είναι σαν τη Σκάλα του Μιλάνου. Και ήρχοντο θίασοι καλοί. Νοίκιαζαν θεωρεία οι μεγάλοι, γιατί είχαμε πολλούς πλούσιους στη Σύρα, άρχοντες στη

Σύρο είχαμε, και πηγαίνανε εκείνοι. Εμείς ήμασταν μικροί. Χαρτζιλίκι δε μας έδιναν, σου έλεγε η μητέρα: «Ο,τι θέλεις έχει μέσα το σπίτι». Πράγματι, μας τα είχανε όλα μεσ' το σπίτι.

Κοινότητα, κοινωνικά στρώματα και κοινωνικές σχέσεις.

Σ: Εάν η μητέρα σας ήταν άρρωστη, πώς τα κατάφερνε με τις δουλειές του σπιτιού; Θυμάστε τι συνέβη όταν γεννήθηκε κάποιο από τα μικρότερα αδέρφια σας;

Α: Όταν ήταν άρρωστη η μητέρα μου, εάν ήτο και δε θυμάμαι καλά, είχε τις μεγάλες μου αδελφές να την περιποιηθούνε. Όσο για γέννηση παιδιού, εγώ ήμουνα η μικρότερη και δε θυμάμαι.

Σ: Θυμάστε κάποιους από τους συγγενείς του πατέρα ή της μητέρας σας;

Α: Συγγενείς εδώ πέρα στη Σύρο δεν είχαμε κανένα ούτε του πατέρα ούτε της μητέρας. Μια θεία ήτανε κάποια μακρινή εξαδέλφη του πατέρα μου η οποία ήταν πολύ καλή γυναίκα και την κοιτάζαμε και μεις και ερχόταν τακτικά στο σπίτι, έτρωγε, μια πολύ καλή γυναίκα.

Σ: Οι γονείς σας είχαν κοινούς φίλους; Τους προσκαλούσατε στο σπίτι; Πότε τους βλέπατε; Πόσο συχνά;

Α: Οι γονείς μας και εμείς με τα παιδιά [των φίλων] είχαμε δυο οικογένειες κοινούς φίλους και πότε ήρχοντο εκείνοι, πότε εμείς, όχι βέβαια τακτικά. Η μητέρα μου ήταν λίγο βαριά.

Σ: Στα παλαιότερα χρόνια οι άνθρωποι διασκέδαζαν με διαφορετικό τρόπο. Θυμάστε τι έκαναν οι γονείς σας, όταν βρίσκονταν μαζί με φίλους; Για τι πράγματα συζητούσαν; Αν τραγουδούσαν; Αν έλεγαν ιστορίες; Αν συζητούσαν για πολιτικά ;

Α: Τι έλεγαν μεταξύ τους [οι γονείς μου με τους φίλους τους] δε θυμάμαι γιατί εμείς παίζαμε με τα παιδιά τους. Βέβαια, συζητούσαν ήρεμα, ωραία, όχι σόκιν κουβέντες και τέτοια. Είχανε μια σοβαρή συζήτηση μεταξύ τους αλλά δε μπορώ να θυμηθώ εγώ τι έλεγαν εκείνοι.

Σ: Μου είπατε ότι το σπίτι σας «άνοιγε» στην ονομαστική γιορτή του πατέρα που ερχόταν πολύς κόσμος. Γινόταν κάποια γιορτή και για την ονομαστική γιορτή της μητέρας;

Α: [Δεν γινόταν κάποια γιορτή και για την ονομαστική γιορτή της μητέρας]. Η μητέρα και τα παιδιά εορτάζοντο στο σπίτι μοναχικά, μεταξύ μας, με γλυκά, με καλό φαΐ.

Σ: Πολλοί άνθρωποι χωρίζουν την κοινωνία σε διαφορετικές κοινωνικές τάξεις και ομάδες. Εκείνα τα χρόνια πιστεύατε ότι κάποιοι άνθρωποι ανήκαν σε ανώτερη και άλλη σε κατώτερη τάξη; Και σε ποια τάξη θα λέγατε ότι ανήκατε εσείς, σαν οικογένεια;

Α: Υπήρχαν η πρώτη τάξη, ήταν εφοπλισταί, βιομήχανοι, πολύ πλούσιοι άνθρωποι που είχαν βίλες έξω [από την πόλη της Σύρου] οι οποίες σώζονται ως σήμερα αλλά σιγά-σιγά πεθάνανε, έφυγαν οι οικογένειές τους. Άλλωστε, η Σύρος ήτανε το πρώτο εμπορικό λιμάνι κι όταν έγινε της Κορίνθου ο Ισθμός, τότε κόπηκε της Σύρου η δουλειά. Οι μεσαίοι, όπως

ήμαστων κι εμείς στη μεσαία τάξη, ήταν οι βιοτέχνες, οι ναυτικοί, στελέχη εργοστασίων. Και η τρίτη [τάξη] ήταν οι εργάτες, οι οποίοι ήταν οικοδόμοι, αχθοφόροι και στα εργοστάσια. Πεινούσε, βέβαια, ο κόσμος αυτός πολύ και ήρχοντο θυμάμαι στο εργοστάσιο με παντόφλες τρύπιες και πηγαίνανε δυο ώρες δρόμο το βράδυ και δύο το πρωί να 'ρθούνε επάνω, σ' ένα μέρος του Σύριγγα που το λέγανε. Κι έπρεπε να ξυπνήσουν στις 3:00 τη νύχτα, να ντυθούνε, για να 'ρθούνε στις 6:00 π.μ. να πιάσουνε δουλειά. Τέτοια πείνα και δυστυχία!

Σ: Σας μεγάλωσαν να συμπεριφέρεστε με διαφορετικό τρόπο σε κάποιους ανθρώπους απ' ότι σε άλλους;

Α: Μια φορά ήτανε ένα παιδί απ' έξω στο εργοστάσιο κι έτρωγε μαύρο ψωμί, μισό καρβέλι είχε, καρβέλια τα λέγαν τότε, μ' ένα κεφάκι σκόρδο. Κι έτρωγε μια μπουκιά ψωμί και καθάριζε και σκόρδο για προσφάι. Δεν είχαν τι να φάνε. Εμείς είχαμε φασολάδα μέσα και σκεπτόμουνα το πώς να πάω να τη φάω. Μου μένει αλησμόνητο αυτό το πράγμα σ' όλη τη ζωή μου. Κι όταν βλέπω στα τραπέζια και δεν έχουνε, λέω: «Πού 'ναι εκείνο το παιδί;» Δεν ξέρω, ζει; Πέθανε; Τέτοια πείνα δεν υπήρχε! Στην πετσέτα τους μέσα οι εργάτες, γιατί ο πατέρας μου που ήτανε μέσα στο εργοστάσιο μας τα έλεγε, είχανε ψωμί μαύρο, λίγες ελιές και μια ρέγκα, τότε ήτανε φτηνές οι ρέγκες και οι ελιές, τώρα έχουν ακριβύνει, και τρώγανε για να δουλέψουνε δέκα ώρες. Αυτό κάναν οι άνθρωποι τότε, τέτοια πείνα.

Σ: Και σε ποιους ανθρώπους σας έλεγαν να συμπεριφέρεστε με σεβασμό;

Α: Μας είπαν να συμπεριφερόμαστε σε όλους τους ανθρώπους ίσια, διότι όλοι οι άνθρωποι είναι άνθρωποι, δεν έχει καλός και κακός. Με όλους, όποιος κι αν ερχότανε στην πόρτα μας έπρεπε να τον περιποιηθούμε, ας ήτανε φτωχός, πιο πολύ ακόμα [έπρεπε να περιποιηθούμε] το φτωχό. [Μας έλεγαν να συμπεριφερόμαστε με σεβασμό] στους μεγάλους. Και πράγματι έως σήμερα τους συμπεριφερόμαστε [με σεβασμό] αλλά σήμερα φοβόμαστε βέβαια και ν' ανοίξουμε την πόρτα μας, ενώ πρώτα άνοιγες τη πόρτα και τον έβαζες και μέσα, τότε τάιζες και έφευγε ευχαριστημένος. Σήμερα απ' τα τζαμάκια, απ' τα σίδερα θα του δώσεις κατιτί γιατί φοβάσαι να του ανοίξεις.

Σ: Θυμάστε κάποιους που έδειχναν ιδιαίτερο σεβασμό στη δική σας οικογένεια;

Α: Όλοι αγαπούσαν με σεβασμό τον πατέρα μου, τη μητέρα μου και όλοι μας την οικογένεια. Έως σήμερα, όσοι ζουν, λένε ακόμα ότι ήμαστων τότε μια οικογένεια καλή, ηθική, ενάρετη και τα ρέστα.

Σ: Στο νησί που μεγαλώσατε ποιοι θεωρούνταν οι πιο σπουδαίοι άνθρωποι; Ερχόσασταν σε επαφή μαζί τους; Γιατί θεωρούνταν σπουδαίοι;

Α: Σπουδαίοι άνθρωποι εθεωρούντο ο Δήμαρχος, ο Νομάρχης, οι τραπεζικοί, οι καλοί αστυνομικοί, μεγάλοι όλοι αυτοί. Και δεν ήτανε μόνο σπουδαίοι ως προς τη δουλειά τους

αλλά ήταν και από καλές οικογένειες, δηλαδή ήταν μορφωμένοι άνθρωποι. Σε επαφή έπρεπε να 'χομε κάποια δουλειά να πάμε, άμα δεν είχαμε δουλειά [δεν ερχόμασταν σε επαφή], μας χαιρετούσαν, βέβαια, εάν τους γνωρίζαμε στο δρόμο, τίποτ' άλλο όμως.

Σ: Στο νησί υπήρχαν πρόσφυγες;

Α: Πρόσφυγες ήρθαν το 1922, οι Μικρασιάτες, εκ των οποίων και ο άντρας μου, ήρθε μικρός, Μικρασιάτης κι εκείνος. Άλλοι [πρόσφυγες] δεν υπήρχαν.

Σ: Θρησκευτικές μειονότητες;

Α: [Από θρησκευτικές μειονότητες] είχαμε τους Καθολικούς.

Σ: Είχαν δικούς τους ναούς;

Α: [Είχαν] δικούς τους ναούς, ωραίες εκκλησίες. Έχουν κι αυτοί τρεις-τέσσερις μεγάλες κάτω* και έξω** έχουνε διάφορα εκκλησάκια.

Σ: Είχαν συστήσει σύλλογο δικό τους;

Α: Μεταξύ τους δεν ξέρω τι κάνανε εκείνοι [δηλ. αν είχαν συστήσει σύλλογο] γιατί δεν έχομε τέτοια μεγάλη επαφή να ξέρομε. Βέβαια, στις εκκλησίες τους άμα είναι μνημόσυνα πηγαίνομε τώρα. Είναι κι άλλες θρησκείες τώρα αλλά τότε δεν είχαμε, μόνο τους Καθολικούς και τρωγόμαστε σαν σκύλοι.

Σ: Η μητέρα σας σε ποια τάξη θεωρούσε ότι ανήκε;

Α: [Η μητέρα μου θεωρούσε ότι ανήκε] στη μεσαία τάξη.

Σ: Και τι την έκανε να πιστεύει ότι ανήκει σ' αυτή την τάξη, δηλαδή το επάγγελμα του συζύγου;

Α: Το επάγγελμα του συζύγου δεν ήτανε ούτε βιομήχανος ούτε εφοπλιστής ούτε κανένας που να έχει μέγαρο, ήταν ένας απλός διευθυντής.

Σ: Ήταν δυνατόν εκείνη την εποχή να μετακινηθεί κάποιος από μια τάξη σε άλλη; Θυμάστε κάποιον που το έκανε;

Α: Ξέρω πέντε άτομα που έγιναν βιομήχανοι, οι τέσσερις από μεσαία τάξη. Τους ευνόησε η τύχη, ήτανε ικανοί και με το τίποτα έκαναν περιουσία, αυτούς τους ξέρω.

Σ: Από ανώτερη τάξη σε κατώτερη υπήρχαν άνθρωποι που μετακινήθηκαν;

[Από ανώτερη τάξη σε κατώτερη] υπήρχαν ξεπεσμένοι, διότι εκείνοι τα 'χανε πολλά και τα φάγανε και ξεπέσανε. Πάλι κι απ' αυτούς ξέρω αρκετούς. Γιατί, όταν έχει κανείς το χρήμα, το σκορπάει αφειδώς κι ύστερα μένει [στη φτώχεια], ενώ εμείς, η μεσαία τάξις το πάμε συντηρητικά.

Σ: Γνωρίζετε πώς ρύθμιζαν οι γονείς σας τα χρήματα; Ποιος πλήρωνε τους λογαριασμούς και ποιος έπαιρνε τις μεγάλες αποφάσεις;

A: Γνωρίζω [πως ρύθμιζαν οι γονείς μου τα χρήματα]. Ο πατέρας μου είχε καλό μισθό και τον έφερνε μέσ' το σπίτι της μητέρας μου. Η μητέρα μου μας είχε διδάξει ούτε θα πειράζομε λεφτά ούτε τίποτα. Μπαίνανε μέσα σ' ένα συρτάρι σ' ένα κουτί. Και όταν ήτανε πολλά τα λεφτά, επήγαινε και μας ψώνιζε ρούχα για προίκες γιατί ήμασταν τρεις κοπέλες. Και τα άλλα, μου έδινε εμένα λεφτά, πιο μικρή, και πήγαινα και ψώνιζα ή μου έλεγε: «Πάρε πέντε δραχμές» γιατί τότε και με δυο δραχμές και τέσσερις έκανες κάτι. Μπορούσα να περάσω μ' ένα κατοστάρικο τη βδομάδα, τα ψιλά πράγματα, ή θα πήγαινα να ψωνίσω πολλά πράγματα και πήγαινα κάτω και μου 'δωνε λεφτά ή «Πάρε», μου έλεγε, «λεφτά απ' το συρτάρι».

Σ: Πώς θα τους χαρακτηρίζατε, σπάταλους ή τσιγκούνηδες;

A: [Θα χαρακτηρίζα τους γονείς μου] ούτε σπάταλους ούτε τσιγκούνηδες, ήταν άνθρωποι που ήξεραν την οικονομία.

Σ: Θυμάστε κάποια πολύ δύσκολη περίοδο για την οικογένειά σας όσον αφορά τα οικονομικά της;

A: [Θυμάμαι κάποια δύσκολη περίοδο για την οικογένειά μας όσον αφορά τα οικονομικά]. Είχαμε μία εγχείρησις της μητέρας μου, στη συνέχεια μία εγχείρησις του πατέρα μου και ένα δικαστήριο που είχε μέσα [στο εργοστάσιο] χτυπήσει ένα παιδί και για να μην το αποζημιώσει ο βιομήχανος, το έριξε πως το χτύπησε ο πατέρας μου. Βέβαια, αθωωθήκαμε αλλά ξοδέψαμε τότε είκοσι χιλιάδες.

Σ: Τι επιπτώσεις είχε στην οικογένειά σας, όταν ο πατέρας σας ήταν άρρωστος;

A: [Όταν ο πατέρας μας ήταν άρρωστος] στεναχώρια είχαμε μόνο, δηλαδή ο πατέρας μας δεν αρρώστησε, απλώς μια εγχείρησις έκανε, τίποτ' άλλο.

Σ: Είχε ποτέ μείνει χωρίς δουλειά;

A: Ο πατέρας μου ποτέ δεν είχε μείνει χωρίς δουλειά, ώσπου πέθανε δούλευε και πληρωνότανε.

Σ: Δεχθήκατε ποτέ κάποια βοήθεια από την εκκλησία της ενορίας σας ή κάποια φιλανθρωπία;

A: Ποτέ δεν δεχθήκαμε κάποια βοήθεια από την εκκλησία της ενορίας μας ή κάποια φιλανθρωπία, δίναμε [μόνο], δε δεχθήκαμε.

*κάτω: στην πόλη, Ερμούπολη

*έξω: στα χωριά

Σχολείο

Σ: Πήγατε σχολείο;

A: Πήγα σε ιδιωτικό Παρθεναγωγείο.

Σ: Σας έκανε κανείς μαθήματα στο σπίτι, πριν πάτε σχολείο;

A: [Δεν μου έκαναν μαθήματα στο σπίτι, πριν πάω σχολείο], δεν χρειαζόμουνα, γιατί ήμουνα έξυπνη. Δε θυμάμαι καλά πόσων χρονών πήγα σχολείο.

Σ: Πόσων χρονών ήσασταν, όταν πήγατε σχολείο;

A: [Νομίζω] έξι ή εφτά, δε θυμάμαι πότε πηγαίνανε τότε.

Σ: Πώς σας φαινόταν το σχολείο και πώς αισθανόσασταν για το δάσκαλο ή τη δασκάλα;

A: Το σχολείο μου φαινόταν πολύ ωραία, δεν έβλεπα την ώρα να πάω. Τους δασκάλους τους εκτιμούσαμε, τη διευθύντρια, γιατί είχαμε μια διευθύντρια όλα τα χρόνια, και πέρασα πολύ ωραία στο σχολείο. Με εκτιμούσαν γιατί ήμουνα καλή μαθήτρια και είχα πάντα καλούς βαθμούς. Κι όταν μάλιστα έβγαλα το σχολείο, γιατί ήταν ιδιωτικό και δεν ήθελε ο πατέρας μου να πάω σε Γυμνάσιο, επειδή, ήτανε μεικτό, τρία κορίτσια ήτανε και τα άλλα όλο αγόρια, ήθελε, να πούμε, να κάτσω στο σπίτι. Η δασκάλα είπε: «Γιατί δεν την κάνεις μια διδασκάλισσα, αφού είναι έξυπνη στα γράμματα;». Η μητέρα μου λέει: «Ο πατέρας της δε θέλει γιατί ποιος θα πάει μαζί της, εγώ δεν μπορώ να φύγω» γιατί η μητέρα μου είχε οικογένεια, κι έτσι έμεινα.

Σ: Δηλαδή θα συνεχίζατε [για σπουδές] αν είχατε την ευκαιρία;

A: Αν είχα την ευκαιρία θα συνέχιζα, εάν ήταν όπως σήμερα, αλλά τότε πού να πας. Και ακόμη κι αν γινόσουν δασκάλα σε στέλναν σ' ένα χωριό ψηλά, πώς θα πήγαινα εγώ μόνη μου; Ο πατέρας μου μας λάτρευε και εμένα με υπεραγαπούσε κι έτσι έμεινα. Χαμένη δεν πήγα.

Σ: Αν κάνατε κάτι που ο δάσκαλος αποδοκίμαζε, τι γινόταν τότε; Θυμάστε κάποιο περιστατικό που η τιμωρία ήταν αυστηρή;

A: Δεν έκανα εγώ τίποτα [μέσα στην τάξη] και δεν μου έκανε καμία τιμωρία. Ούτε φασαρία [έκανα], ούτε αντιμιλούσα, ούτε τίποτα.

Σ: Ο δάσκαλος τι σας έλεγε ότι είναι σημαντικό στη ζωή; Σας δίδασκε το σεβασμό απέναντι σε ορισμένα πρόσωπα; [Σας δίδασκε] την τάξη, την πειθαρχία, την πίστη στη Ορθόδοξη Χριστιανική θρησκεία;

A: [Το σεβασμό, την τάξη, την πειθαρχία, την πίστη στην ορθόδοξη Χριστιανική θρησκεία], όλ' αυτά μας τα 'χε διδάξει [ο δάσκαλος] αλλά πριν απ' όλα τα είχε διδάξει η μητέρα μου και άμα πήγαμε στο σχολείο είμαστε ήσυχες, καλές και δεν κάναμε καμία φασαρία. [Για] τη

θηρσκεία, εκτός της μητέρας μου, ό,τι ξέρω τα θυμάμαι από το σχολείο. Κάθε τάξη μας είχε και πιο ανώτερα, βέβαια, βιβλία. Από και τα θυμάμαι και δεν τα ξεχνάω.

Σ: Σε ποια γλώσσα σας μίλαγε, καθαρεύουσα ή δημοτική;

A: Καθαρεύουσα [μας μίλαγε ο δάσκαλος] τότε, αφού καμιά φορά έχω κάτι τετράδια και γελάω όπως μιλάγανε.

Σ: Ενθάρρυνε το διάλογο;

A: [Ο δάσκαλος δεν ενθάρρυνε το διάλογο] μόνο μην ήταν κάνας γρουσουζής κι είχε πει απ' το βράδυ.

Σ: Θυμάστε τι μαθήματα κάνατε;

A: Τα βασικά μαθήματα [κάναμε], Γεωγραφία, Ιστορία, Γραμματική, Αρχαία, Γαλλικά, Γυμναστική, χειροτεχνία.

Σ: Οι γονείς σας σάς παρότρυναν να διαβάσετε στο σπίτι τα μαθήματα σας;

A: [Οι γονείς μας μάς παρότρυναν να διαβάζουμε] πρώτα απ' όλα τα μαθήματα. Βγάζαμε την ποδιά μας μην την λερώσομε, τρώγαμε ό,τι μας είχε απογευματινό, πηγαίναμε πρωί-απόγευμα σχολείο, και μετά διάβασμα και άμα τα διάβαζες είχες να γελάσεις, να μιλήσεις, να αστειευτείς.

Σ: Φορούσατε ποδιά;

A: [Φορούσαμε] ποδιά μαύρη με άσπρο γιακαδάκι και καπελάκια βελούδινα, μπλε με θαλασσιά κορδέλα.

Σ: Στα διαλείμματα τι κάνατε ; Παίζατε παιχνίδια;

A: [Στα διαλείμματα] παίζαμε ό,τι ήθελε ο καθένας.

Σ: Πήγατε στο Γυμνάσιο;

A: Γυμνάσιο δεν πήγα γιατί ήταν όλο αγόρια, μόνο όσες ήταν λίγο καπάτσες [πηγαίνανε], τρεις ήταν όλες-όλες [εκεί] που πήγαινε ο αδελφός μου. Όταν ήταν κανένας πιο εξελιγμένος πατέρας, έστελνε την κόρη του αλλά οι ηθικοί και καλοί τη στέλνανε σε μια Γαλλική σχολή και παίρναν από κει ένα δίπλωμα.

Σ: Πόσων χρονών ήσασταν όταν αφήσατε το σχολείο;

A: Ήμουνα 13-14 όταν άφησα το σχολείο, δε θυμάμαι καλά.

Εργασία

Σ: Όσο πηγαίνατε σχολείο είχατε κάποια περιστασιακή δουλειά ή βγάζατε με κάποια μικροαπασχόληση χαρτζιλίκι;

A: Ο πατέρας μου ήταν οικονομικά άνετος και δε μας άφηνε να εργαστούμε [όσο πηγαίναμε σχολείο].

Σ: Αργότερα, όταν τελειώσατε το σχολείο [δουλέψατε];

Α: Ούτε κι όταν τελειώσαμε το σχολείο, δεν ήθελε να εργαζόμαστε. Μάθαμε ζωγραφική και τα ρέστα: ράψιμο, κέντημα, πλέξιμο, απ' όλα του νοικοκυριού. Ήθελε να είμαστε νοικοκυρές.

Β' Περίοδος

Γάμος

Σ: Θα ήθελα να μου μιλήσετε για το γάμο σας. Παντρευτήκατε με προξενιά;

Α: Ο άντρας μου ήταν Μικρασιάτης, εκάθετο πιο πάνω από το σπίτι μας και περνούσε, καθημερινώς, τους γνωρίζαμε καθώς και ο αδελφός μου. Εγώ ήξερα την αδελφή του και μια μέρα γύρω στο 1938 είχε πει η αδελφή του σε μια φίλη μου πως τους αρέσω και στον ίδιο καθώς και σε όλη την οικογένεια και με ήθελαν για νύμφη. Εγώ, όμως, δεν είχα στο νου μου γάμο γιατί η μητέρα μου είχε τη νοοτροπία να παντρέψει πρώτα τη μεγάλη διότι και άλλα προξενιά αρκετά είχαν τύχει αλλά η μητέρα μου αντιδρούσε. Είπαμε, ήταν ο Μεταξάς της οικογένειας. Έμεινε φλου [το προξενιά]. Ήρθε ο πόλεμος και τα έσβησε όλα. Μετά από την Απελευθέρωση γύρισα από την Αθήνα, καλωσοριστήκαμε κι από κει και πέρα πηγαίναμε τακτικά μαζί εν γνώσει των γονέων μας πλην της μητέρας μου που είχε πεθάνει. Τα αδέρφια μου ήθελαν αυτό το γάμο διότι έλεγαν: «Ο καθένας έχει τη δική του τύχη». Περιμέναμε να διορθωθεί η κατάσταση λίγο. Είχαν ζαχαροπλαστείο.

Σ: Ανταλλάξατε κάποια δώρα οι λογοδοσμένοι;

Α: Ανταλλάξαμε δαχτυλίδι και μετά από πέντε μήνες παντρευτήκαμε.

Σ: Ποια ήταν η προίκα της νύφης;

Α: Λόγω του πολέμου δεν είχαμε ευχέρεια για δώρα, έπρεπε να κάνουμε τα απαραίτητα για τον εαυτό μας. Μου έκαναν το σπίτι προίκα γεμάτο πράγματα και ρούχα, στο οποίο, όπως προείπα, κατοικώ μέχρι σήμερα.

Σ: Πότε και πού παντρευτήκατε; Ποια έθιμα τηρήσατε στο γάμο σας και ποιους καλέσατε;

Α: Στις 26 Δεκεμβρίου παντρευτήκαμε, το 1948. Εγώ ήμουν 33 χρονών κι εκείνος 37. Ο γάμος έγινε στο σπίτι μου σε στενό κύκλο, του άντρα μου και συγγενείς, τα αδέρφια μου και η κουμπάρα με τα παιδιά της.

Σ: Ποια μέρα έγινε το στρώσιμο του κρεβατιού και σε ποιο σπίτι; Τι θυμάστε απ' αυτή τη μέρα;

Α: Τι να θυμηθώ απ' αυτή τη μέρα [που στρώσαμε το κρεβάτι]. Από την πολλή δουλειά είχαμε έρθει εννιά ημέρες απ' τον Πειραιά προ του γάμου να συγυρίσουμε το σπίτι που θα ήτο

και το νυφικό και το κρεβάτι το έστρωσα εγώ με της κουνιάδας μου την κόρη δυο ώρες προ του γάμου. Δε μας έμεινε άλλη στιγμή.

Σ: Περιγράψτε μου το νυφικό φόρεμα και τη γαμπριάτικη ενδυμασία του γάμου σας. Τα ράψατε, τα αγοράσατε, τα νοικιάσατε ή ανήκαν στους προγόνους σας;

Α: Το νυφικό μού το έδωσε μια φίλη μου, να έκανα καινούριο, άχρηστο πράγμα. Ο γαμπρός έραψε κοστούμι, διότι εκείνος το φορούσε και μετά.

Σ: Ποιος σας στεφάνωσε; Τα στέφανα του γάμου σας ήταν αγοραστά ή τα φτιάξατε με κλαδί δέντρου ή κερί ή ύφασμα;

Α: Με στεφάνωσε η νονά μου και τα στέφανα ήταν τα καλύτερα που υπήρχαν, από ύφασμα βέβαια, και μου' χε κάνει και δώρο για το γάμο μας ένα σαλόνι.

Σ: Ακολούθησε γλέντι μετά τα στεφανώματα;

Α: [Δεν ακολούθησε γλέντι μετά τα στεφανώματα], απλώς βέβαια κάναμε ένα τραπέζι, να φάμε όλοι οι δικοί και η κουμπάρα, χωρίς τραγούδια και χοροί, απλώς ένα αστείο να λέγαμε. Ταξίδι του μέλιτος δεν κάναμε.

Σ: Την επόμενη Κυριακή μετά το γάμο, πήγατε στο σπίτι της πεθεράς σας που σας είχε καλέσει για φαγητό;

Α: Δεν πηγαίνανε τότε στο σπίτι της πεθεράς [την επόμενη Κυριακή μετά το γάμο], αυτά γίνονταν σε χωριά της Μακεδονίας, αυτά τα έθιμα. Εμείς, το έθιμό μας ήτανε να δεχτούμε τους γνωστούς μας που ήρχονταν να μας ευχηθούν που παντρευτήκαμε, δηλαδή και πενήντα και εξήντα άτομα, όσοι είχαμε γνωρίσει, απλώς κουφέτα, γλυκό και σουμάδα, τίποτ' άλλο.

Σ: Ποια ήταν η κοινωνική τάξη του συζύγου σας; Ποιο ήταν το επάγγελμα του πατέρα, της μητέρας και των αδελφών του;

Α: Η τάξη του συζύγου μου ήταν η ίδια με τη δική μου. Η μητέρα του δεν ηργάζετο γιατί είχε οικογένεια και ο πατέρας του είχε ζαχαροπλαστείο και είχε και τα παιδιά ως το τέλος. Εν συνεχεία πέθανε ο πατέρας και πήραν το ζαχαροπλαστείο τα παιδιά.

Σ: Άλλαξε κάποια δουλειά στη συνέχεια [ο σύζυγός σας];

Α: [Ο σύζυγός μου] ήτανε πάντα στο ζαχαροπλαστείο του πατέρα του. Άμα πέθανε ο πατέρας του, το πήρε ο αδερφός του κι ήτανε πάντα μέσα.

Σ: Μήπως έκανε και κάποια δεύτερη περιστασιακή δουλειά;

Α: [Δεν έκανε κάποια δεύτερη περιστασιακή δουλειά].

Σ: Εσείς δουλεύατε μετά το γάμο;

Α: Μετά το γάμο με παρακάλεσε ο άντρας μου αν θέλω να πάω να βοηθάω στο ταμείο, στην πώληση, και πήγα ευχαρίστως, το οποίο και το ευχαριστήθηκε πάρα πολύ κι έμεινα για είκοσι χρόνια.

Σ: Πώς θα χαρακτηρίζατε τη σχέση σας με το σύζυγό σας;

Α: Ο αγαπημένος μου άνδρας, ο Βίκτωρας, ήταν πολύ καλός μαζί μου. Συμφωνούσαμε σε όλα, είχαμε μεγάλη αγάπη και κατανόηση, είμαστε πολύ δεμένοι μεταξύ μας. Τα πεθερικά μου τ' αγαπούσα και μ' αγαπούσαν, με την κουινιάδα μου σαν αδελφές ήμασταν. Γι' αυτό τώρα δυο χρόνια που τον έχω χάσει μου λείπει πάρα πολύ .

Παιδιά

Σ: Κάνατε παιδιά;

Α: Δεν έκανα παιδιά, δεν μου ήρεσαν, αλλά υπήρχε και κάποιος προσωπικός λόγος τον οποίο δεν μπορούσα να τον πω.

Οικογενειακή ζωή μετά το γάμο

Σ: Γνωρίζετε το μισθό και γενικότερα τα έσοδα του συζύγου σας;

Α: Ο άνδρας μου είχε μαζί με τον αδελφό του το μαγαζί. Πριν από το γάμο μού είχε εξηγήσει πόσα χρήματα θα είχαμε το μήνα για τα έξοδα του σπιτιού μας. Μετά με ρώτησε αν μπορούσα να ζήσω με τα χρήματα αυτά γιατί ήξερε πως στο πατρικό μου σπίτι τα είχα όλα. Το δέχτηκα ευχαρίστως, με την προϋπόθεση να εκάναμε μια περιουσία για το μέλλον μας, γι' αυτό επήγα στο μαγαζί και βοηθούσα είκοσι χρόνια κι έτσι την αποκτήσαμε.

Σ: Σας έδινε χρήματα για τις ανάγκες του σπιτιού;

Α: Στις μεγάλες ανάγκες [του σπιτιού] έδινε [χρήματα] αλλά όλα, είπαμε, τα παίρναμε από το μαγαζί, που τα είχε όλα μέσα, τα διάφορα, και από της μπακαλικής και τα κρέατα τα ψωνίζαμε.

Σ: Τι κάνατε όταν διαφωνούσατε με το σύζυγο; Ποιος υποχωρούσε συνήθως και για ποια πράγματα συζητούσατε;

Α: [Στις συζητήσεις μας] είχαμε κατανόηση. Ήτο ήρεμος, εάν ήτο στενοχωρημένος δεν του μιλούσα, δεν ήτο βλάσφημος, δεν διαφωνούσαμε ποτέ «ναι», «ναι», «όχι», «όχι», κι έτσι πέρασε όλη μας η ζωή, ήρεμη και ωραία. Συνήθως, συζητούσαμε για πράγματα που αφορούσαν το σπίτι μας και πότε πότε τις παιδικές του αναμνήσεις από τη Σμύρνη, τα νεανικά του χρόνια, τα δικά μου χρόνια κι έτσι περάσαμε όλη μας τη ζωή, ώσπου πέθανε.

Διατροφή - Γεύματα

Σ: Πού τρώγατε τα γεύματά σας; Ποιος μαγείρευε; Ποιος ήταν ο μαγειρικός εξοπλισμός σας και τα σκεύη της κουζίνας σας;

A: Τρώγαμε στην τραπεζαρία μας, επειδή είμεθα, όμως στο μαγαζί τις περισσότερες ώρες της ημέρας, μας έστελνε η πεθερά μου, η οποία ήταν πολύ καλή, μαγειρεμένο φαγητό. Το μαγειρείμά μας ήταν στην αρχή με κάρβουνα. Μετά από χρόνια βγήκαν οι γκαζιέρες και κατόπιν ηλεκτρικές συσκευές. Τα σκεύη της κουζίνας ήσαν από αλουμίνιο, μετά πάλι από πολλά χρόνια βγήκαν τα ανοξείδωτα.

Σ: Υπήρχε καθημερινό και επίσημο σερβίτσιο;

A: Υπήρχε [καθημερινό και επίσημο σερβίτσιο]. Με το καθημερινό τρώγαμε εμείς και με το καλό οι ξένοι. Το πρωί συνήθως 7:00-7:30 [τρώγαμε] το πρωινό μας πάντοτε και οι δύο μαζί.

Σ: Τι ώρα τρώγατε πρωινό; Ήσασταν και οι δυο παρόντες και τι τρώγατε και πίνατε συνήθως;

A: Τρώγαμε γάλα με παξιμάδι, με κέικ ό,τι βρισκότανε.

Σ: Σχετικά με το μεσημεριανό και το βραδινό γεύμα, τρώγατε και οι δύο μαζί; Τι τρώγατε και πίνατε συνήθως και αν είχατε κάτι διαφορετικό σε ιδιαίτερες μέρες.

A: Τρώγαμε μεσημέρι-βράδυ πάντα μαζί, χωρίς συγκεκριμένη ώρα λόγω της δουλειάς μας. Τα τρώγαμε όλα πλην τις ιδιαίτερες μέρες κάτι το ξεχωριστό και πάντοτε πίναμε λίγη ρετσίνα.

Σ: Μήπως ψήγατε ψωμί, φτιάχνατε μαρμελάδα, γλυκό του κουταλιού ή κάτι άλλο;

A: Ψωμί και χυλόπιτες και λοιπά που φτιάχναμε στο πατρικό μου, εγώ δεν έκανα τίποτα από αυτά. Έκανα, όμως, γλυκά του κουταλιού, νεραντζάκι πράσινο και την άνοιξη κίτρινο, που είχε η νεραντζιά μας, φράπες και παμπιλλόνια κομμένα κομματάκι, όπως είναι τα φρούι γλασέ, σταφύλι πολύ ωραίο, μηλαράκι σπάνιο, φιρίκι, και φιστίκια από το κτήμα των πεθερικών μου.

Σ: Φρούτα και λαχανικά καλλιεργούσατε ή τα αγοράζατε από την τοπική αγορά;

A: [Φρούτα και λαχανικά] τα αγοράζαμε, δεν είχαμε κτήμα να τα καλλιεργήσουμε εμείς, δεν μας έμενε και καιρός, ούτε ήξερα εγώ από καλλιέργεια φρούτων.

Σ: Αγοράζατε τρόφιμα σε κονσέρβες;

A: [Δεν αγοράζαμε τρόφιμα σε κονσέρβες] γιατί τότε δεν κυκλοφορούσαν πολλές κονσέρβες, πλην κανέναν σολομό.

Σ: Είχατε οικόσιτα ζώα, δηλ. κότες, γουρούνια και τέτοια;

A: [Δεν είχαμε οικόσιτα ζώα], αυτά μόνο όταν ζούσαν οι γονείς μου.

Σ: Κάθε πότε τρώγατε κρέας;

A: Δεν είχαμε συγκεκριμένη μέρα [που τρώγαμε κρέας], όποτε βρισκόταν, βέβαια Σαββατοκύριακο τρώγαμε.

Σ: Τρώγατε κρέας από κυνήγι;

A: [Δεν τρώγαμε κρέας από κυνήγι]. Εγώ πρώτον δεν το καλοτρώω το κυνήγι.

Σ: Εσείς τρώγατε μικρότερη μερίδα φαγητού από το σύζυγο;

A: Οπωσδήποτε [έτρωγα μικρότερη μερίδα φαγητό από το σύζυγο] γιατί δεν ήθελα να παχύνω αλλά όχι και εκείνος πως έτρωγε πολύ, και εκείνος τακτική μερίδα.

Σ: Πώς σερβιριζόταν το φαγητό και από ποιον; Είχατε υπηρετικό προσωπικό;

A: [Δεν είχαμε υπηρετικό προσωπικό], εγώ σερβίριζα το φαγητό.

Οικογενειακές εκδηλώσεις

Σ: Όταν ο σύζυγος ή εσείς είχατε γενέθλια ή ονομαστική γιορτή, κάνατε κάποια γιορτή στο σπίτι; Υπήρχαν φαγητά, καλεσμένοι;

A: Γενέθλια δεν κάναμε ποτέ, ούτε και κανένας [έκανε]. Τα γενέθλια βγήκανε μετά, τα τελευταία χρόνια γιατί δεν ήθελε ο κόσμος να ξέρουν το πότε γεννήθηκες, τώρα τα λένε. Τη γιορτή του άντρα μου, τον εκτιμούσα και του έκανα τη γιορτή του. Καλούσα, βέβαια, την κουνιάδα μου, τον κουνιάδο μου με τη γυναίκα του και περνούσαμε ωραία το βράδυ με τα γλυκά μας, τα φαγητά μας, ό,τι ήταν το κανονικό. Εγώ γιορτή δεν έκανα εξαιρετική γιατί δικούς μου δεν είχα και κανένα εδώ. Μια ξαδέλφη και η κουνιάδα μου ήρχοντο να μου ευχηθούνε. Δώρα και τέτοια δεν ανταλλάσαμε.

Σ: Είχατε κάποιο μουσικό όργανο στο σπίτι;

A: Είχε ένα βιολί ο άντρας μου, ήξερε βιολί, αλλά δεν το έπαιζε ποτέ, δεν του 'μενε και καιρός κι αυτό θέλει να παίζεις τακτικά.

Σ: Υπήρχε κάποιος στην οικογένεια που τραγουδούσε;

A: Ερασιτεχνικά [δεν τραγουδούσε κανείς στην οικογένεια]. Εγώ κελαηδούσα πολύ.

Σ: Τι συνηθίζατε να κάνετε Χριστούγεννα, Απόκριες ή Πάσχα;

A: Το Πάσχα πηγαίναμε στα πεθερικά μου. Τις Απόκριες κι αυτά λόγω του μαγαζιού ήμασταν στο σπίτι μας. Πουθενά δεν πηγαίναμε [Χριστούγεννα].

Σ: Θυμάστε κάποιο γάμο στην οικογένεια και αν ναι, τι θυμάστε απ' αυτό το γάμο;

A: [Θυμάμαι κάποιο γάμο]. Της κουνιάδας μου την κόρη με παρακαλέσαν να γίνει ο γάμος στο σπίτι [μου]. Επάνω-κάτω εδώ το σπίτι γέμισε κόσμο, κάναμε φαγητά, τραπέζι, αρκετός κόσμος ως τα ξημερώματα σχεδόν, περάσαμε πολύ ωραία, τραγουδήσανε, χορέψανε. Και κατόπιν ήτανε ο γάμος του κουνιάδου μου. Εκεί έγινε στο κτήμα, επάνω, ψήσανε αρνί και ήτανε κουμπάρος ο γαμπρός κι ήρθε κι η αδελφή μου και περάσαμε πάλι πολύ ωραία.

Σ: Έγινε κάποιος απ' αυτούς τους γάμους με παραδοσιακό τρόπο;

A: Εδώ, στη Σύρα δεν έχουμε παραδοσιακούς γάμους, ήταν πάντα αριστοκρατικοί οι γάμοι, δεν ήτανε παραδοσιακοί, δεν έχουμε εμείς τέτοια έθιμα στη Σύρα.

Σ: Εσείς συμμετείχατε με κάποιο τρόπο στους γάμους αυτούς;

A: Εγώ ήμουν το κύριο πρόσωπο [στους γάμους αυτούς]. Βοηθούσα απλώς, όχι ότι ήμουν κουμπάρα, το κύριο πρόσωπο εννοώ ως προς την οργάνωση, οργανωτής που λέμε.

Σ: Θυμάστε κάποια κηδεία στην οικογένειά σας;

A: Από κηδείες είμαστε χορτάτοι. Παντρεμένοι βέβαια, πλην του πατέρα μου που πέθανε πριν παντρευτώ, πέθανε η πεθερά μου, ο πεθερός μου, η κουνιάδα μου, ο άντρας της κουνιάδας μου, ο ένας μου κουνιάδος, η αδελφή μου, ο άντρας της, ο άλλος μου γαμπρός. Έχομε χορτάσει, μαύρα κάθε τόσο, ως εννιά μήνες μαύρα. Δεν κάναμε τίποτα το νεκρό, τότε περιποιότανε ο τελετάρχης, πλέρωνες τον τελετάρχη και τα αναλάμβανε όλα, εσύ τίποτα δεν έκανες. [Φορούσαμε πένθιμα ρούχα]. Ανάλογα με το πένθος [τα φορούσαμε] ή έξι μήνες ή εννέα ή χρόνο. Εγώ ήμουν το κύριο πρόσωπο, βέβαια που έπρεπε να ενδιαφερθεί, όχι τίποτ' άλλο να κάνω, μόνο να ενδιαφερθώ. Στο σύζυγο πάλι εγώ. Είχα και ένα παπά εδώ, Γάγκο τότε λένε κι εκείνος με βοήθησε πολύ, μ' άφησε να μην κάνω τίποτα. Και πάλι εδώ ο τελετάρχης ανέλαβε μαζί με τον παπά. Ήτανε πολύ γνωστό μας παιδί και καλός, πρόθυμος, είναι ακόμα στον Άγιο Γεώργιο και με βοήθησε κι εκείνος εμένα πολύ.

Σ: Υπήρχαν μοιρολογίστρες;

A: [Μοιρολογίστρες] δεν έχομε εδώ. Δεν είπαμε ότι είμαστε αριστοκράτες εδώ;

Σ: Είχατε δικό σας μεταφορικό μέσο;

A: [Δεν είχαμε μεταφορικό μέσο]. Τότε δεν είχανε εύκολα οι άνθρωποι μεταφορικά μέσα, μόνο τώρα γίναν πολλά τα μέσα τα μεταφορικά αλλά τώρα πια εμείς γεράσαμε και δεν μπορούσαμε να 'χομε μεταφορικό μέσο. Στην αρχή που παντρευτήκαμε

Σ: Πηγαίνατε διακοπές;

A: [Δεν πηγαίναμε διακοπές], μετά πηγαίναμε. Δέκα μέρες πήγαμε Δωδεκάνησα, πηγαίναμε στην Πελοπόννησο, πηγαίναμε σε διάφορα μέρη αλλά για πέντε-δέκα μέρες, δεκαπέντε το πολύ.

Σ: Εσείς πήγατε καμιά φορά μόνη σας ή εκείνος μόνος του;

A: Μόνοι μας ποτέ [δεν πηγαίναμε διακοπές], ποτέ δεν χωρίζαμε, μόνο όταν ήμουν άρρωστη, που αρρώστησα κάνα-δυο φορές, κι έτυχε να βρίσκομαι στον Πειραιά, αναγκαστικά είχε κι εκείνος τη δουλειά του κι εγώ έμεινα στις αδερφές μου για να γίνω καλά.

Θρησκευτικές δραστηριότητες

Σ: Σε ποιο θρήσκευμα ανήκε ο σύζυγος;

A: Ο σύζυγος ήταν Χριστιανός Ορθόδοξος.

Σ: Θα χαρακτηριζόσαστε σαν ζευγάρι θρησκευτικοί άνθρωποι;

A: [Θα χαρακτηριζόμασταν θρησκευτικοί άνθρωποι]. Εγώ πολύ θρησκευτική, εκείνος δεν μπορούσε να πάει στην εκκλησία, γιατί πήγαινε στο μαγαζί.

Σ: Εσείς πόσο συχνά πηγαίνατε [στην εκκλησία];

A: [Στην εκκλησία πήγαινα] κάθε Κυριακή κι αν ήταν μέσω της εβδομάδος γιορτή και μπορούσα να πάω, πήγαινα, εκτός βέβαια τις μεγάλες γιορτές [που πήγαινα].

Σ: Πιστεύατε ότι δεν έπρεπε να εργάζεσαι τις Κυριακές για θρησκευτικούς λόγους;

A: Δεν έπρεπε [να εργάζεσαι τις Κυριακές για θρησκευτικούς λόγους], και αν καμιά φορά έτυχε να κάνω μία δουλειά, πρώτα θα πήγαινα στην εκκλησία, οπότε συγχωρείται εάν πας στην εκκλησία και μετά κάνεις τη δουλειά σου.

Σ: Συμμετείχατε σε κάποιο θρησκευτικό σύλλογο ή αδελφότητα;

A: Δεν είχαμε θρησκευτικούς συλλόγους τότε, μετά [όταν δημιουργήθηκαν σύλλογοι] είχαμε άλλα, για να συμμετέχω είχα μαγαζί, δεν μπορούσα να κάνω τέτοια.

Σ: Συμμετείχατε σε δραστηριότητες της εκκλησίας; Είχατε κάποιο ιδιωτικό εκκλησιάκι;

A: [Δεν συμμετείχα σε δραστηριότητες της εκκλησίας. Δεν είχα κάποιο ιδιωτικό εκκλησιάκι].

Σ: Κάνατε τάματα σε κάποιο Άγιο;

A: [Δεν έκανα τάματα σε κάποιο Άγιο]. Για κάτι που ήθελα παρακαλούσα το Θεό, την Παναγία, το Χριστό για να μου γίνει αυτό που θέλω και μου γινόταν.

Σ: Συνήθιζατε να λέτε προσευχές τη νύχτα πριν κοιμηθείτε;

A: [Συνήθιζα να λέω προσευχές τη νύχτα πριν κοιμηθώ].

Σ: Πόσο σημαντική ήταν για σας η θρησκεία σας;

A: Το πρώτο πράμα είναι η θρησκεία, έτσι είχαμε μάθει από το πατρικό μου σπίτι. Η μητέρα μου πέντε παιδιά και μας κουβάλαγε όλα στην εκκλησία και όρθια, όχι τώρα που καθόμαστε.

Πολιτική

Σ: Ο σύζυγος ενδιαφερόταν για την πολιτική; Γνωρίζετε τις πολιτικές του θέσεις και γιατί νομίζετε ότι είχε αυτές τις θέσεις;

A: Ο σύζυγος δεν ήταν φανατικός, για να φωνάξει. Εψήφισε στην αρχή, αυτοί, βέβαια, είχαν το Βενιζέλο, και ασφαλώς θα ψήφισε το βενιζελικό κόμμα, μετά όμως δεν ξέρω ποιον ψήφισε ακριβώς γιατί, σου είπα, δεν ενδιαφερόμασταν τόσο στην πολιτική.

Σ: Τον ακολουθούσατε εσείς στις πολιτικές του πεποιθήσεις;

A: Λέγαμε θα ψηφίσουμε αυτόν, κι εγώ το ίδιο, όποιον νομίζαμε πως ήταν για καλό του τόπου μας.

Σ: Γνωρίζετε αν ποτέ υπέστη κάποιες πιέσεις προκειμένου να ψηφίσει συγκεκριμένο κόμμα;

A: [Ο μόνος, βέβαια], ήρχοντο οι διάφοροι γνωστοί μας με τα ψηφοδέλτια, τώρα, τα τελευταία χρόνια, να τους ψηφίσουμε. Βέβαια, διάλεγες αυτόν που ήθελες, κι εκείνος κι εγώ.

Άλλα ενδιαφέροντα – ασχολίες

Σ: Όταν δε δουλεύατε, πως περνούσατε τον ελεύθερο χρόνο σας;

A: [Όταν δεν δούλευα] πήγαινα στις νονάς μου το σπίτι με τα κορίτσια της που είχανε, βέβαια, παντρευτεί και φύγανε ή η νονά μου ή οι συγγενείς όλοι και καθόμασταν. Και μετά, που δεν επήγαινε ο άντρας μου τακτικά στο μαγαζί πια, πηγαίναμε κάθε απόγευμα και καθόμασταν και γυρίζαμε το βράδυ. Εκεί μας περιμένανε κάθε απόγευμα, γιατί εκείνων είναι πιο εξοχικό το σπίτι, και πηγαίναμε και περνούσαμε ωραία την ώρα μας, βλέπαμε τηλεόραση και γυρίζαμε στις 9:00 το βράδυ.

Σ: Στο σπίτι σας είχατε ραδιόφωνο, τηλεόραση, γραμμόφωνο ή πικ-απ;

A: Πικ-απ τι να το κάνουμε, να χορεύαμε; Ήμασταν μεγάλοι. Όταν βγήκε, το ραδιόφωνο, πήραμε ραδιόφωνο, όταν βγήκε, όχι βέβαια κι απ' τους πρώτους, τηλεόραση, πήραμε και τηλεόραση.

Σ: Εσείς βγαίνατε έξω από το σπίτι; Βγαίνατε για να διασκεδάσετε;

A: Διασκέδαση δεν είχαμε πολύ γιατί τη διασκέδαση την κάνουνε, κυρίως, οι νέοι. Ψώνια έκανα ή κάναμε κάνα περίπατο μαζί. Πηγαίναμε και βρίσκαμε φρέσκα ψάρια μαζί, ώσπου μπορούσε και περπατούσε κι εκείνος. Καμιά φορά ως τον ανιψιό μου κάτω [κάναμε] τον περίπατο και γυρίζαμε, για να περπατούμε, αλλά και οι δύο μαζί, ποτέ μόνος του δεν επήγε πουθενά, εκτός μια βόλτα που έκανε το πρωί αλλά για να πάει για περίπατο ποτέ μόνος του.

Σ: Ποια ήταν η τελική ώρα επιστροφής του συζύγου από τη δουλειά;

A: Ανάλογα που κλείνανε [γύριζε το βράδυ απ' τη δουλειά] γιατί είχε το κλειδί και 10:00 μ.μ., μπορεί και 11:00 μ.μ. και 9:00 μ.μ. Πήγαινα κι εγώ και τον έπαιρνα.

Σ: Πόσα απογεύματα την εβδομάδα τα περνούσε στο σπίτι; Σαββατοκύριακα;

A: Απογεύματα, όταν δούλευε, κανένα [δεν περνούσε στο σπίτι]. Σαββατοκύριακα δουλεύανε, ήτανε τα ζαχαροπλαστεία ανοικτά, δεν κλείνανε ποτέ τα ζαχαροπλαστεία, μόνο στις εκλογές. Περιμέναμε πότε θα γίνουν οι εκλογές, κάθε τέσσερα χρόνια ή κάθε δύο που βγαίνανε να 'χομε την ελευθερία μας. Αυτή ήταν η ελευθερία.

Σ: Πήγαινε καθόλου στο καφενείο;

A: Ποτέ [δεν πήγαινε στο καφενείο ο άντρας μου], γιατί καθόταν όλη μέρα στο μαγαζί, πήγαινε ο ένας, ο άλλος, κουβεντιάζανε, τι να πάει να κάνει στο καφενείο, για ν' απολαμβάνει καπνό τσιγάρου;

Σ: Έκανε κάποιο άθλημα για χόμπι;

A: [Δεν έκανε κάποιο άθλημα για χόμπι].

Σ: Του άρεσε να παρακολουθεί αθλητικά;

A: Του άρεσε [να παρακολουθεί αθλητικά].

Σ: Ήταν οπαδός κάποιου αθλητικού συλλόγου;

A: [Ήταν] με τον Πανιώνιο, γιατί ήταν της πατρίδας του ο Πανιώνιος.

Σ: Η δική σας σχέση με τις αθλητικές δραστηριότητες

A: Έχω μεσάνυχτα [από αθλητικές δραστηριότητες].

Κοινότητα, κοινωνικά στρώματα και κοινωνικές σχέσεις

Σ: Υπήρχε κάποιος έξω από το σπίτι που σας βοηθούσε στη φροντίδα του σπιτιού ή της οικογένειας; Με τι τρόπο και πόσο συχνά;

A: Καθημερινά (δε με βοηθούσε κανείς στη φροντίδα του σπιτιού). Καθημερινά έκλεινα το σπίτι μου κι έφευγα αλλά μόνον όταν είχαμε μπουγάδα μεγάλη, έπαιρνα μια γυναίκα, δυο μέρες, και πλέναμε.

Σ: Αν ήσασταν άρρωστη, πώς τα καταφέρνατε;

A: Αν ήμουν άρρωστη, καθόμουνα στο κρεβάτι κι έκανα μόνη μου τη δουλειά, αλλά η αρρώστια μου εμένα, δύο-τρεις αρρώστιες ήτανε μεγάλες κι αναγκαστικά έφυγα και πήγα στην Αθήνα γιατί ήθελα εγχείρηση.

Σ: Ποιους συγγενείς του συζύγου σας θυμάστε; Έμεναν κοντά σας και τότε τους βλέπατε; Θυμάστε να σας επηρέασαν με κάποιο τρόπο; Σας έμαθαν κάτι;

A: Οι συγγενείς του ανδρός μου ήταν πάρα πολύ καλοί. Τα πεθερικά μου πάρα πολύ καλοί και μ' αγαπούσαν, η κουνιάδα μου σαν αδερφές και καλύτερα, κι ακόμη ένα σφάλμα να' κανα θα μου λέγανε: «Πρόσεχε, γιατί αυτό το πράγμα (δεν είναι σωστό)», θα μου το λέγανε κρυφά. Τόσο πολύ μ' αγαπούσαν και ώσπου πέθανε περάσαμε δύο αδερφές μονοιασμένες.

Σ: Είχατε φίλους; Πού ζούσαν; Τους βλέπατε συχνά; Ερχόντουσαν στο σπίτι σας;

A: Πλην την οικογένεια της νονάς μου που πηγαίναμε εμείς στο σπίτι τους ή ήρχοντο εκείνοι, δεν είχαμε κανέναν άλλο φίλο.

Σ: Έρχονταν άνθρωποι στο σπίτι χωρίς πρόσκληση;

A: Δεν μας βρίσκανε [στο σπίτι όσοι έρχονταν απρόσκλητοι] αλλά δεν είχαμε και συνάφειες.

Σ: Όταν βρισκόσασταν μαζί με φίλους ή συγγενείς πώς διασκεδάζατε; Για τι πράγματα συζητούσατε; Τραγουδούσατε; Λέγατε ιστορίες;

A: Αν βρισκόμασταν με φίλους ή συγγενείς για γλέντι ή γιορτή, μπορούσε και να τραγουδήσομε, όχι μπορούσε, θα τραγουδούσαμε, θα λέγαμε ευχάριστα. Αν ήτανε μία

συνάντηση προπαντός από εκλογές και τέτοια, θα λέγανε τα πολιτικά ή τα ποδοσφαιρικά κι εμείς αναγκαστικά ακούγαμε.

Σ: Τελικά, είσαστε ευχαριστημένη απ' τη ζωή σας;

Α: Είμαι ευχαριστημένη απ' τη ζωή μου. Από μικρή έως τον πόλεμο του 1940 πέρασα πολύ ωραία, ξένοιαστα νιάτα. Για λίγα χρόνια μετά μας τα χάλασε ο πόλεμος. Μετά παντρεύτηκα καλόν άνδρα, πέρασα ευτυχισμένη έγγαμη ζωή μαζί του 50 χρόνια. Το άσχημο είναι τώρα που μου λείπει αλλά ζω με τις αναμνήσεις μας. Γενικά, από τη ζωή μου είμαι ευχαριστημένη.